

БИОГРАФИЧНИ БЕЛЕЖКИ

Роден съм през 1937 г. в Източен Тексас по време на Голямата депресия, в семейство на фермери. През 1942 г. се преместихме в Ричмънд, Калифорния, на източния бряг на залива Сан Франциско, където баща ми започна работа в нефтена рафинерия. Придобих бакалавърска и магистърска степен по европейска история от Калифорнийския университет, който се намира в близкия Бъркли. По време на военната си служба се ожених за Ивон Траут, с която заедно бях посещавал училище и църква. Докато бях в армията, също така успешно преминах конкурсния изпит на Дипломатическата служба на САЩ, където се записах през 1964 г. През следващите 31 години моите презокеански поръчения бяха в Йерусалим, Франкфурт, Западен Берлин и Гармиш, Германия, както и в Белград, София (два пъти) и Лусака, Замбия. Изпълнявал съм и многократни поръчения за Държавния департамент в областта на германските въпроси, човешките права, мениджмънт и личен състав, както и военнополитически въпроси. Изучавал съм три езика в Института към Дипломатическата служба на Държавния департамент – немски, сръбски и български. Пенсионирах се от Дипломатическата служба през 1995 г. Живяхме в Гетисбърг, Пенсилвания, от 1996 до 2003 г., когато се преместихме в Брадънтън, Флорида.

ПЪРВАТА МИСИЯ В СОФИЯ, ЮЛИ 1982 – ЮНИ 1984 г.

В началото на 1982 г. бях щастлив и очарован да бъда избран за заместник-шеф на мисията (американският еквивалент на титлата министерски съветник, което означава вторият по длъжност в посолството) от тогавашния посланик Робърт Бари, когото бегло познавах. Изкарах няколкоседмична подготовка по български език в Института към Дипломатическата служба (ИДС) преди да замина със семейството си за София през юли 1982 г. От ИДС решиха, че краткият курс би бил достатъчен, за да „конвертирам“ сръбския, който бях усвоил за моя предишна мисия в Белград, в български. Скоро осъзнах, че въпреки някои сходства в лексиката на двата славянски езика, те са доста различни като граматика, употреба на глаголите, а и в много други отношения. Мога да кажа, че преди да замина, в ИДС бях получил само най-обща представа за българския език.

Съпругата ми Ивон, дъщеря ни Дженифър, тогава на 16 години, синът ни Брайън, на 12 години, и аз пристигнахме в София и зърнахме за първи път внушителната Витоша от самолета. Господин Посланикът, госпожа Бари и още няколко служители на посолството ни посрещнаха топло на летището, преди да се запътим към апартамента ни на улица „Жюлио Кюри“. В следващите няколко дни семейство Бари устройха прием, за да ни представят пред други дипломати, главно от западни и неутрални представителства, както и пред официални лица от българското Външно министерство и дипломати от страни от Комунистическия блок, които присъстваха на приема. Нямаше неофициални

гости от българска страна, тъй като Държавна сигурност (ДС) не позволяваше свободния контакт със западни дипломати. Семейство Бари също така ни показа и една сграда на „Волоколамско шосе“, която посолството смяташе да наеме от Бюрото за обслужване на Дипломатическия корпус, което ние наричахме с българския му акроним БоДеКа (БОДК). Тази първа седмица ни позволи да предвкусим какво предстои през следващите две години от нашата мисия в София.

През 1982 г. България беше под диктатурата на президента Тодор Живков. Той бе начело на режим, който можеше да се нарече единствено сталинистки. ДС държеше под око и контролираше почти всеки един аспект от живота в България. Западните дипломати имаха ограничен достъп до официални лица и почти никакъв контакт с обикновените български граждани, които бяха сериозно сплашвани от ДС да стоят надалеч от нас. Дипломатическият корпус беше ясно разграничен. Дипломатите от съветския блок общуваха само помежду си и, за разлика от нас, се радваха на лесен достъп до българските правителствени служби. Изолираните западни, както и някои неутрални дипломати оформиха своя собствена група. БОДК, което беше към Външно министерство, имаше монопол над такива услуги за Дипломатическия корпус, като осигуряването на български служители, сгради и ремонти, но като клон на ДС другата, може би основна цел беше да наблюдава чуждите дипломати и да ги държи настрана от българите. Друга цел на БОДК беше да печели твърда валута от услугите, които таксуваше на западни цени и над които упражняваше монопол. Един от българските ни служители си позволи да ми каже насаме: „БОДК... те не са майстори, те са комисари!“

Интересът от американска страна към сградата на „Волоколамско шосе“ произтичаше от дългогодишните последователни и неуспешни опити да се намери нова сграда за посолството. През 1982 г. все още се помещавахме в сградата на улица „Александър Стамболийски“ (сега „Съборна“), зад Народната банка. Посолството е преместено през 1959 г., когато дипломатическите отношения между България и САЩ са възобновени след 10-годишен застой.

Централното разположение на посолството беше главното предимство, но имаше и някои недостатъци. Сградата беше стара, имаше само едно стълбище, без авария изход. Интериорът бе разнебитен, а и прогресивно отесняваше, тъй като с годините броят на служителите набъбна до 25 американци и 30 българи. Имаше мазе с малко ателие, без почти никакво пространство за складиране. Откъм улицата имаше библиотека с широки витрини, която посолството смяташе за културен център, отворен за българското общество. Малко българи обаче се осмеляваха да прекрочат прага му, тъй като българското правителство заяви, че никога не е давало одобрението си за Американски културен център. Милиционерът в кабинката пред посолството, когото очаквахме да ни охранява, можеше да спре всеки българин, опитал се да прекрочи входа на библиотеката. Имахме също така общи стени с две български сгради, от една страна с кафене „Роза“, а от другата – с фотографски магазин, което пораждаше притеснения от евентуално поставени там уреди за наблюдение.

Преди моето пристигане БОДК беше предложил евентуално място за посолството в квартал „Овча купел“. Още първата седмица посланик Бари ме прати да го огледам, без обаче да сподели собственото си мнение. Онова, което ви-

дах, бе пасище за овце; и действително, един овчар пасеше стадото си на евентуалното място за бъдещата сграда на Американското посолство! Когато се върнах, посланикът ме попита какво мисля. Доста уклончиво отвърнах, че „съм нов и не съм добре ориентиран, но не ми изглежда като най-подходящото място. Това е почти в провинцията.“ „Абсолютно – отвърна той. – Ще кажем на Вашингтон и на българите, че не го искаме.“ Така търсенето на нова сграда продължи, а ние трябваше да се справяме с проблемите на сградата на улица „Александър Стамболийски“.

Седмица по-късно възникна сериозен проблем. Екип за пожарна безопасност от Държавния департамент, който ни посети, заяви, че сградата е огнен капан. Наредиха ни колкото се може по-скоро да преместим петчленния контингент на Гвардията за морска безопасност от горните етажи. В резултат изискахме и получихме одобрение, както и средства от Държавния департамент да наемем сградата на „Волоколамско шосе“, където Гвардията можеше да се премести. Това бе постройка, която Външно министерство беше предназначило за посолство на малка страна. Имаше един голям, даже внушителен апартамент на третия етаж, който служеше за посланическа резиденция. Посланик Бари каза: „Има само двама души в посолството, чийто ранг им позволява да живеят в този апартамент, а аз не мърдам от резиденцията на улица „Георгиу Деж“ (по-късно „Велико Търново“). Очевидно другият бях аз и така на семейството ми бе отредено да се премести в новата сграда заедно с „Морските“ три месеца по-късно, когато тя трябваше да е готова.

Екипът за пожарна безопасност нареди също така незабавно да се инсталира на четвъртия етаж сглобяема по-

жарникарска стълба, която да представлява ръкав от тежък найлон, закачен към стоманен обръч в края, със закрепени вътре в сградата конзоли. В случай на пожар, обръчът се хвърля от прозореца, а ръкавът се разгъва до тротоара отдолу. Хората се пъхат в ръкава през обръча и се спускат надолу, използвайки краката и ръцете си вместо спирачка. Веднага след като инсталирахме ръкава, за да не се получи паника, уведомихме Външно министерство, че имаме намерение да го изпробваме. Отцепихме тротоара, изкарахме стоманения обръч през прозореца на четвъртия етаж и разгънахме ръкава до улицата. Този ден българите, минаващи по улица „Александър Стамболийски“, се забавляваха да наблюдават как няколко американци, включително и аз, се спускаха по найлоновия ръкав пред посолството.

През следващите седмици забелязахме как семейство Бари – Боб и Пеги – поставяха сериозно ударение на това, как трябва да се поддържа висок дух сред служителите, независимо дали са американци или българи, а аз и Ивон се присъединихме с ентузиазъм. Семейство Бари често организираха събирания за служителите и канеха нашите български колеги на честванията по случай 4 юли, както и на голямото коледно тържество. Посолството нае вила на Боровец, която служителите можеха да ползват и която ни даваше шанс да избягаме от мръсотията и политическото напрежение в София, да се наслаждаваме на ските през зимата и на туристически обиколки през лятото. Имаше неписано правило, че семейството, което наема вилата за уикенда, трябва да покани поне още едно семейство, за да се осигури оптимален достъп за всички. Малкото англо-американско училище осигуряваше образование (от детската градина до американския осми клас) за децата на служите-

лите на американското и британското посолство, както и на англоговорещи деца на служители на други посолства и фирми.

Ивон се превърна в „свързочния офицер на общността“ в посолството, един вид социален работник и организатор, който уреждаше пътувания, събирания и други събития за служителите. В епохата преди видеото и DVD, Морските гвардейци получаваха последните американски филми от военен филмов сервиз, които пускахме с проектори и за които канехме колеги, дипломати, а и познати от българското правителство, въпреки че последните рядко идваха. Веднъж на посланика беше позволено да прожектира безплатно наскоро излезлия филм „Извънземното“; той резервира един киносалон в центъра на София и покани целия състав на посолството и чужди дипломати да го гледат. Също така организирахме бейзболни игрички на едно пасище в Овча купел, което нарекохме стадион „Sheep Dip“*, обаче от БОДК ни предупредиха, че играта ни пречела на овцете и овчарите, та ни пренасочиха към един атлетически стадион, за който плащахме наем.

В офиса, освен че изпълнявах длъжността ръководител на персонала, се присъединих и към политическата секция, следейки въпросите на българо-американските отнoшения през онова лято. Българският официоз „Работническо дело“ ежедневно публикуваше статии, в които обвиняваше САЩ, че са заплаха за световния мир, изтъквайки,

* Игра на думи: алозия със значението на „dip“ като „купел“; „sheep-dip“ означава и дезинфекционна течност за обезпаразитяване на овце.

че ракетите „Пършинг II“, които администрацията на Рейгън тогава разполагаше в Западна Европа, са оръжие за насяне на първи удар, с които се цели да се започне Трета световна война. Статиите, разбира се, не отбелязваха, че „Пършинг II“ се разполагаха в отговор на съветските ракети SS-20 със среден обseg, които поставяха страните от НАТО в Западна Европа под засилена заплаха. Всекидневно „Работническо дело“ публикуваше от 5 до 7 очебийно антиамерикански статии и аз работех над усъвършенстването на българския си, докато ги четях и подготвях докладите си до Държавния департамент, които пращах от време на време.

През август семейство Бари отидоха на почивка и аз за първи път станах временно *шарже д'афер*. Едно от значимите събития от лятото на 1982 г. беше откриването на монумента „Знаме на мира“ – един проект, стартиран от дъщерята на Тодор Живков, Людмила, министър на културата до преждевременната ѝ смърт през 1981 г. Живков покани дипломати на една чудесна програма, изпълнена от български деца в Националния дворец на културата. За първи път имах възможността да видя 4 или 5-годишни българчета да рецитират или пеят с изумителен талант и увереност. На следващия ден дипломатите бяха поканени пред бетонната структура, която беше издигната в южната част на София, с изглед към Витоша. Беше изпратена покана до всяка нация, включително и на нас, да дойде със своя делегация на церемонията по откриването и да постави своя флаг и камбана на монумента.

Знамената на паметника бяха сходни по размер, но камбаните бяха във всевъзможни форми и размери. Японците бяха изпратили дубликат на голяма камбана от шинто-

истки храм; швейцарците бяха изпратили декоративен чан за алпийска крава; Бирма и Тайланд – гонг от будистки храм и т.н. Американският принос обаче бе направо унизителен. Беше копие на нашата Камбана на свободата, която по принцип би била много удачна, ако не беше само около 7 сантиметра висока и не се губеше тотално сред огромните бетонни стълбове на конструкцията. Когато настана време децата да забият камбаните на мира едновременно, имаше такива, които направо трещяха, други звучаха като гонгове, а нашата малка американска камбанка проплака като коледно звънче!

Спомням си също така, че това бе денят, в който предложих на холандския *шарже д'афер* Хенрик (Ханк) Смид, който бе тръгнал пеша към паметника оттам, където бе паркирал колата си, да го закарам с моята кола. Преди да влезе той по воененному отдаде чест на американския флаг на колата, обяснявайки, че все още е благодарен на Америка, че се е притекла на помощ на страната му по време на Втората световна война, спомняйки си също така за службата в холандското консулство в Лос Анджелис. Ханк ни стана добър приятел и ни гостува няколко пъти за вечеря същото лято, играеше шах със сина ни и ни размиваше с хумористични разказчета. В края на лятото, когато трябваше да се завърне във Външното министерство в Хага, с Ивон устройохме прощален прием за Ханк, където се запознахме с колегите му от Холандското посолство в София. Поддържахме връзка до самата му смърт през 2003 г.

Интересно събитие беше и една изложба, наречена „Панорама на българската история“, друг проект на Людмила Живкова преди смъртта ѝ. Бяхме изненадани, че изложбата открито чества централни събития от българската

история почти по националистически. Предполагахме, че СССР много-много не се радва на толкова подчертан национализъм, в противовес на съветския интернационализъм.

Имаше и един неприятен инцидент със сина ни Брайън през онова лято. Докато играел на гоненица с други деца в съседна сграда, Брайън се врязал във, или по скоро минал през голяма стъклена преграда във фоайето на сградата. За съжаление стъклото не било здраво и се натрошило на дълги, остри късове, които нарязали голите му крака и ръце. Веднага го закарах до института „Пирогов“, където лекарите почистиха и превързаха раните му. Бях благодарен за изключителните грижи, които медицинският персонал положи за Брайън, въпреки че не бях допуснат до операцията, а той не разбираше нито дума български. Брайън понесе изпитанието стоически и скоро раните му зараснаха, въпреки че останаха постоянни белези.

През септември Брайън започна седми клас в англо-американското училище в София. По-големият ни син, Дерек, се записа в Университета в Калифорния, а Дженифър отиде в Рим с Пийтър, сина на семейство Бари, за да се запишат в „Сейнт Стийвънс“ – английска гимназия-пансион за децата на дипломати и бизнесмени. Пътуваха до Рим и обратно с полети на „Балкан“, които често бяха спирани от стачки в Рим или от мъгла в София. В края на ноември летяха за София по случай Деня на благодарността, но летището бе затворено заради мъгла. Трябваше да кацнат на военното летище в Пловдив, където слезли от самолета пред въоръжени с автоматично оръжие войници. Качили се на автобус, за да се върнат в София. Пристигнаха едва призоори на другата сутрин, очаквани от разтревожените си родители, които не знаеха къде се намират децата им. Тогава

Пийтър Бари подхвърлил саркастично на Дженифър: „Никога не позволявай да бъде изречено, че Пийтър Бари не знае как да забавлява едно момиче!“

През 1982 г. голям брой палестински бежанци в два лагера извън Бейрут бяха избити от ливанските милиции, съюзени с Израел. Около 4 часа една сутрин в края на септември бях събуден по телефона от един колега – служителят по сигурността към посолството, който ми съобщи, че заместник-началникът на служба „Протокол“ към Българското външно министерство, Георги Дамянов, го е повикал заедно с мен на незабавна среща в неговия кабинет. Г-н Дамянов ни информира, че неговото правителство е получило „сигнал“ (от електронно наблюдение), че палестинците в България готвят нападение над Американското посолство. Беше ни извикал, за да ни предупреди и за да предложи евентуална защита.

Г-н Дамянов предложи няколко предпазни мерки, които бяха приведени в действие на следващия ден. Главният вход беше обграден с барикади, а отвътре бяха разположени повече милиционери. Една кола се движеше заедно с микробуса, който караше децата на училище, а по време на заниманията пред вратата на училището беше поставен човек на пост. Допълнителна охрана стоеше пред сградите, където живееха наши служители. В посолството също взехме допълнителни мерки.

В следващите ни срещи се опитах да извлека повече информация от г-н Дамянов, но той беше уклончив. Даде да се разбере, че някои палестинци в България сметнали САЩ за отговорни за кланетата в бежанските лагери, и чак по-късно разгласи, че българските власти научили, че палестинец бил откраднал динамит от някакво минно пред-

прятие. Също така каза, че палестинците, които били ранени, сражавайки се с израелците в Ливан, и които предполагаме, че са в България, имали роднини сред жертвите на клането. Тези хора, каза г-н Дамянов, имали за цел да отмъстят за смъртта на роднините си, като атакуват Американското посолство. Той не успя да обясни обаче защо една тоталитарна власт не може да упражни контрол над евентуалните терористи и оръжията им, а концентрира усилията си върху охраната на потенциалните жертви.

Тази неразбория продължи няколко седмици. Осъзнахме, че терористичната заплаха – истинска или не, е ефективен начин да се държи посолството барикадирано и неефективно. Барикадата отпред държеше обикновените българи на разстояние от витрината ни и придаваше на сградата вид, сякаш бе под карантина, поразена от инфекциозна болест. Посланик Бари информира Вашингтон, че смятаме да наречем действията на г-н Дамянов блъф, ще му кажем да ни защитава като се опитва да предугажда намеренията на терористите и че ще настояваме за премахване на барикадите и извънредната охрана. Един ден след като предадох това съобщение загражденията и охранителите ги нямаше и, слава Богу, нямаше и терористични атаки.

На 10 ноември 1982 г. чуждестранните медии започнаха да подхвърлят, че Леонид Брежнев, президентът на СССР, е на смъртно легло, но от Москва не се получаваше изявление, което да потвърждава или отрича тази мътва. Следващият ден, 11 ноември, беше американски празник – Денят на ветерана, но въпреки това аз си бях в кабинета, отмятайки някаква несвършена задача. Малко преди 11 часа преди обяд холандският посланик ми звънна, а аз го помолих да му се обадя по-късно, за да мога да чуя новините

от 11 часа в случай че кажат нещо за Брежнев. Моментално връзката прекъсна. По новините обаче не казаха нищо за Брежнев. Няколко минути по-късно се обади и японският посланик, за да съобщи, че „японски кореспондент от Пекин доложил, че Брежнев е мъртъв“. Връзката отново се разпадна преди той да довърши изречението си и няколко часа след това всички линии даваха заето, преди Москва окончателно да обяви смъртта на Брежнев.

Тази случка като че ли потвърждаваше онова, което мнозина от нас подозираха, а именно, че тайната полиция беше заангажирала голям брой хора с подслушването на телефоните на западни посолства, както и домашните линии на дипломати от некомунистически страни в реално време, което означава „на живо“. Един индонезийски дипломат ни каза, че се обадил на семейството си на остров Калимантан, говорейки на труден местен диалект. Скоро след началото на разговора се намесил глас, който попитал на английски: „Извинете, на какъв език говорите?“ В други случаи служители на нашето посолство са споделяли, че ако се оплакват от условията в България, връзката може да се разпадне по средата на изречението.

Смъртта на Брежнев стана повод за друг необичаен случай, който нарекох „десетдневното размразяване“ на Студената война. Брежнев беше наследен от Юри Андропов, бившия началник на КГБ, който преди това е бил посланик в Будапеща, когато съветските войски брутално смазаха протестите през 1956 г. Унгарските бежанци на запад нарекоха Андропов „касапина на Будапеща“. Някакси обаче сред западните журналисти се прокрадна слухът, че Андропов е прикрит либерал и възнамерява да отвори съветското общество и да подобри връзките със Запада. По съв-

падение, около седмица след като Андропов дойде на власт, няколко официални лица от Американската информационна агенция във Вашингтон, която изпълняваше функцията на Министерство на културата, пристигнаха в София, за да договорят ново културно споразумение с българския Комитет за култура. Визитата беше уговорена няколко месеца по-рано, така че нямаше връзка със смъртта на Брежнев или с идването на Андропов на власт. Посланик Бари бе домакин на приема по случай пристигането на делегацията и покани около 40 български официални лица от Комитета за култура и Външно министерство. По принцип, очаквахме не повече от една трета от тази бройка да откликнат на поканата и да дойдат за не повече от половин час в резиденцията на посланика. Такъв бе минимумът протоколна учтивост, прилаган в Америка – смятана за големия враг на социализма от българското комунистическо правителство. За наша изненада, всички официални български лица дойдоха навреме и останаха до обявения край на приема, като разговаряха приятелски с представителите от Вашингтон и със служителите на посолството в София. Помислихме, че българите, както и журналистите, са повярвали на слухове за претенциите на Андропов да въведе гласност. Уви! Беше само десетдневно размразяване, по време на което стана ясно, че Андропов не е либерал, а размразяване в отношенията между Запада и Изтока нямаше да има. Студената война се завърна с пълна сила и българските официални лица се върнаха отново към минималното спазване на протокола при покана от наша страна.

Към средата на ноември сградата на „Волоколамско шосе“ бе готова да посрещне „Морските“ заедно със семейство Хил. „Морските“ се настаниха изцяло на долния етаж.

Централният етаж, апартамент със собствена кухня, бе превърнат в „мултифункционална“ стая за проектиране на филми, танци, събирания и други подобни. Аз и семейството ми пък се настанихме във внушителния апартамент на горния етаж. Сградата бе едва довършена; бетонните и гипсовите стени бяха още влажни от строежа. В този студен ден, когато се нанасяхме, българското котле за локално парно с полски контролни датчици работеше добре и в сградата бе топло. На следващия ден обаче котлето се развали и стана влажно и студено. От БОДК изпратиха техник, който го оправи, но не за дълго, и то скоро се оказа напълно ненадеждно. Започнахме да ползваме електрически радиатори, които осигуряваха топлина само в отделни части от огромния апартамент, а тъй като и топлата вода си набавяхме от котлето, такава нямаше докато то бе развалено. Спомням си веднъж как си вземах душ със студена вода една сутрин, когато температурата в банята беше близка до нулата. Разрешихме този проблем, като инсталирахме електрически водонагревател, но през следващите години, когато живяхме в сградата, котлето така и не про работи. На прощалната ни вечеря през юни 1984 г. административният служител в посолството ми подари дървена плочка с ключ от котле, както и една гравирани месингова формичка, на която пишеше, че съм натиснал копчето „9038 пъти по време на един отоплителен сезон“! Със сигурност това беше преувеличено, а Ивон се оплака, че никъде не пишело колко пъти тя е натиснала бутона.

Като изключим котлето, сградата на „Волоколамско шосе“ имаше много предимства. Апартаментът ни изглеждаше внушителен и ние организирахме много приеми и вечери в големия хол и в трапезарията. Имаше достатъчно

спални за децата, когато всички си бяха в София, както и за гостите. Гледката към Витоша беше разкошна, а и въздухът бе по-чист, тъй като бяхме извън замърсения център. Освен филмите, танците и забавите в голямата стая за приеми, посолството използваше и паркинга и терена около него за пикници и волейболни игри. Имаше допълнително място за складиране и гаражи, където служебните автомобили можеха да бъдат поддържани. „Морските“ пък имаха фитнес-зала, барче, където да се забавляват с приятели, и отделни спални за всеки един от младите мъже.

Научихме се да живеем с тях в разбирателство. Намесвахме се в живота им, когато им поставяхме ограничения да намалят звука на уредбите си след 11 часа в делнични дни и след 12 часа през уикенда. Но пък често ги канехме на закуска и те обичаха да тичат с по-големия ни син и особено с красивата ни дъщеря. Някои от тях припознаха Ивон като заместник-майка и се появяваха с букет рози на Деня на майката (втората неделя на май). Когато си заминавахме от София, „Морските“ ни подариха една плоча в знак на почит, която още виси в бърлогата ни.

Комплексът на „Волоколамско шосе“ се състоеше от няколко дипломатически сгради. Веднъж помолих един милиционер да идентифицира наемателите на всяка една от тях. В съседната беше кувейтският посланик, който цяла година държа в двора едно агне, вързано на кол за Рамазана. По-надолу по улицата имаше съветски военноморски представител, в другата посока беше Сирийското посолство, а после милиционерът снижи глас и аз не успях да разбера що за сграда беше тази под хълма. Помолих го да повтори. „Иран!“ – отговори той с малко по-висок глас. Малко по-малко от 2 години преди това Иран беше освободо-

дил 54 американски дипломати от посолството ни в Техеран, които бяха държани в плен повече от 400 дни. Очевидно милиционерът не искаше да ни обиди.

Семейство Бари наеха вилата на Боровец за Коледата на 1982 г. и ни поканиха да се присъединим към тях. Всяко семейство имаше по три деца, като те всички бяха в София за празниците. Голямо удоволствие беше да караме ски под връх Мусала и да споделяме празничната трапеза и традиции. За съжаление обаче едно от децата на Бари се разболя по време на ваканцията. А навръх Нова година Ивон я заболя ужасно зъб. Свързахме се с д-р Ана Балушева, зъболекарят в Дипломатическата клиника, и тя се съгласи да приеме Ивон в кабинета си. Д-р Балушева установи инфектиран корен и проби дупка – без анестезия – в зъба, за да намалее напрежението от инфекцията. Това ни осигури временно облекчение за празниците, преди д-р Балушева да проведе лечение на корена през следващата седмица. Станахме първи приятели с нея от този ден нататък.

През март 1983 г. едно голямо парче гипс от тавана на посолството се сгромоляса шумно. За щастие по това време никой не е бил в стаята и нямаше пострадали. Подозирахме, че парчето гипс се е било разхлабило поради вибрациите от строителните работи, започнати предишното лято и завършени малко преди самия инцидент. Ако гипсът на един таван е хлабав, помислихме си ние, значи би могъл да е хлабав и на други места в старата сграда. Строителен инженер потвърди опасенията ни. Повече от половината гипс по тавана в сградата имаше опасност да падне. Посланик Бари, административният служител и аз се посъветвахме и решихме, че има нужда от спешни и решителни действия. Тъй като „Морските“ се бяха изнесли от горните етажи ня-

колко месеца по-рано, преместихме някои секции на посолството в тази част, включително кабинета на Бари и моя собствен. Получихме и одобрение от Държавния департамент за основен ремонт на сградата. Изпратиха ни архитект, за да обсъди с нас плановете за реконструкция, и той препоръча австрийска фирма, която може да свърши работата бързо. Австрийските работници донесоха всички материали, нужни за ремонта.

Следващите три месеца целият състав на посолството, включително посланикът и аз, работехме с предпазни каски сред строителство, шум и прах. Още повече, че станях преводач на екипа, тъй като говорех немски, български и английски; на немски – с австрийските работници, на български – с шофьорите им и разни други из София, и на английски – със служителите в посолството, главно с хората от административната и охранителната секция, които надзираваха работата. Австрийците работеха изключително бързо и ефикасно. Бяха донесли със себе си модерни западноевропейски строителни материали, като леки бетонни блокове, които нямаше да придадат допълнителна тежест на старата сграда, красиви водопроводни тръби и осветителни тела, които едновременно разкрасяваха и подобряваха работните помещения. Те също така изкъртиха стария гипс, поставиха нов и боядисаха целия интериор на сградата. До края на юни ремонтът беше завършен и ние се нанесохме в нови, по-големи и по-атрактивни офиси, които вече се простираха и на опразнените горни етажи.

През лятото дадох ход и на друг строителен проект – закусувалня в мазето – в една стая, която преди се е използвала за ателие. В околностите на посолството нямаше много ресторанти, а някои от нас не говореха български,

затова избягвах да посещават български ресторанти. Още повече, че теснотията не позволяваше на служителите да ядат някъде извън офисите си. Искях да направя една уютна стая, където целият персонал, българи и американци, да може да се среща по обяд, да се чувства удобно и уютно и да се храни на ниски цени. Българските служители обновиха стаята и поставиха малка кухня и маси. Наехме две българки да приготвят семпла храна – и американска, и българска, и да я предлагат на скромни цени. Един от българите предложи да кръстим закусвалнята „Калипсо“, на името на някакъв нощен клуб с лоша слава, който се помещавал в сградата преди войната. „Калипсо“ предлагаше комфортно бягство от кабинетите, където всички служители можеха да обядват заедно и да опитат ястия от различните си национални кухни.

През април 1983 г., след терористичните бомбени атаки над Американското посолство в Бейрут, българското правителство отново реши да ни „защити“. Милиционерите отново издигнаха заграждения около посолството, които по-скоро ограничаваха движенията ни и спираха достъпа на българските граждани до витрините, отколкото да ни предпазят от потенциални терористи, за които така и не ни дадоха никакво доказателство. След проведени дискусии и още една молба до заместник-началника на отдел „Протокол“ Дамянов барикадите бяха вдигнати.

Когато ФБР арестува българско търговско аташе в Ню Йорк, за когото се твърдеше, че заедно с американски физик се опитал да купи планове за наше ядрено съоръжение, бяхме загрижени, че българското правителство може да отвърне, като арестува американец в България, следвайки честата съветска практика „око за око“. Случаят

придоби особена правна специфика. Българското правителство твърдеше, че човекът притежава дипломатически имунитет, че българското търговско представителство в Ню Йорк е част от посолството във Вашингтон. Държавният департамент заяви, че никога не е давал одобрението си за представителството в Ню Йорк и че не го смята за част от посолството във Вашингтон. За щастие нямаше арестувани американци в София.

За българските търговски представители в чужбина, особено тези на Запад, се твърдеше, че са активно замесени в търговски шпионаж. Някъде в началото на 80-те години български „бизнесмен“ успя да закупи 12-инчово дисково запаметяващо устройство „Уинчестър“, американско производство. (Да, производството и употребата на по-новото поколение 12-инчови дискови устройства бе в далечното минало, но тогава то се смяташе за чувствителна технология, а и износът му за комунистическите страни беше забранен.) Чух, че устройството било деасемблирано (технологията – открадната) в ДЗУ Стара Загора. През 1992 г., след края на Студената война, когато бях посланик в София, дори ми показаха едно копие. През 1983 г. обаче заместник-началникът на секция „Протокол“ Георги Дамянов отправи предложение САЩ и България да подобрят двустранните си отношения чрез разкриването на перспективи към по-активни търговски връзки. Като първа стъпка г-н Дамянов предложи САЩ да вдигнат забраната за продажба на американски компютри за България. Отговорих му, че в знак на откритост България трябва да направи първата стъпка, като ме допусне да видя компютърния завод в Стара Загора. „Това не е възможно – отвърна г-н Дамянов, – секретен е и достъпът за чужденци не е разрешен.“

Един от спорните въпроси в българо-американските отношения по това време беше информацията, която имавме, че българското правителство е замесено в двойна контрабанда между Близкия изток и Западна Европа. Американското правителство смяташе, че български „търговски фирми, за които се предполага, че са свързани с ДС, пренасят наркотици и оръжие от Близкия изток към Западна Европа и обратно. Посланик Бари получи официално разрешение от Вашингтон да притисне българските власти за тези обвинения и всички доказателства, с които разполагаме, които от своя страна представляваха американската гледна точка за хладните отношения между двете страни. Първо се проведеха разговори с тогавашния заместник-външен министър Любен Гоцев. Бари говореше и разбираше български добре, а Гоцев говореше свободно английски. Те дискутираха различни неща, превключвайки от английски на български и обратно. Често трябваше да водя бележки и понякога не можех да смогна на бързото им темпо. След Гоцев, Бари отнесе въпроса до външния министър Петър Младенов, който предложи посланикът да се срещне лично с президента Тодор Живков. Бари се срещна с Живков в лятната му вила край Варна, където прекараха заедно един час. Живков отрече всичко, но предложи да предприеме разследване по обвиненията, въпреки че в крайна сметка нищо не излезе.

По време на моето пребиваване най-сериозната потенциална опасност беше обвинението, че българската тайна полиция е била замесена в опита за убийство на папа Йоан Павел II на площада „Свети Петър“ през юни 1981 г. Папата беше прострелян и сериозно ранен от един млад турчин на име Али Агджа, член на турската ислямска фундамента-

листка организация, наречена „Сивите вълци“. Агджа беше заловен веднага след изстрелите. Разследването на италианската полиция разкри, че няколко месеца преди стрелбата Агджа е живял един месец в най-новия и скъп софийски хотел по това време „Витоша-Ню Отани“. Освен това той бил получавал средства от предполагаемия турски контрабандист Бекир Челенк, за когото пресата твърдеше, че има връзки с ДС, и който прекарваше по няколко месеца на година в София, в същия хотел.

Разпитван от италианската полиция, Агджа заяви, че си е сътрудничил със заместник-агента на авиокомпания „Балкан“ в Рим, мъж на име Сергей Антонов. Агджа твърдеше, че Антонов му е помогнал в планирането и изпълнението на опита за убийство, като описа в подробности интериора на апартамента на Антонов, където според него са се срещали. Антонов беше арестуван и задържан за повече от година под следствен арест. Когато най-накрая бе доведен в съда, беше оправдан поради липса на доказателства. Агджа призна за атентата срещу папата и беше вкаран в затвора за няколко години преди да го екстрадират в Турция.

До януари 1983 г. българското правителство отправи обвинения, че ЦРУ стои зад западни публикации, разкриващи българската връзка в покушението над папата. „Работническо дело“ често публикуваше материали, в които твърдеше, че „така наречената българска следа“ не е нищо друго, освен дезинформационна кампания на ЦРУ, едно безпочвено обвинение. Всъщност някои западни медии обвиниха пък ЦРУ, че прикрива отговорността на набедените България и на КГБ за неуспешното покушение над папата.

Една известна американска журналистка и писателка, Клеър Стърлинг, написа статия, която беше публикувана в списание „Рийдърс Дайджест“, под заглавие „Заговорът за убийството на папата“, а по-късно и книгата „Времето на убийците“. Тя се позоваваше на голямо количество косвени доказателства, които уличаваха българската тайна полиция в дирижирането на заговора, действайки вместо КГБ. Теорията ѝ беше, че папата подстрекавал към опозиция на съветската империя в Източна Европа и най-вече в Полша, поради което съветското ръководство искало някой да ги освободи от този „вреден свещеник“. Стърлинг дори отиваше още по-далеч в тезата си. Тя приемаше, че ЦРУ или е знаело, или не е желало да знае, че КГБ стои зад атентата, защото въвличането на Рейгъновата администрация в нещо подобно би било непреодолимо препятствие. Ако ЦРУ беше тръгнало да разследва и установява връзката на КГБ, даваше за пример тя, какво щеше да направи Вашингтон? Да обяви война? Да прекъсне дипломатическите отношения? Следователно според Стърлинг от ЦРУ нарочно отбягвали доказателствата, които свързвали Агджа с българската тайна полиция, което може би насочвало и към връзката с КГБ, тъй като българите едва ли биха се заели с нещо подобно, без съветско одобрение.

Стърлинг заявява в книгата си, че никой в Американското посолство в София не е бил натоварен да следи случая, което е знак за това, че Рейгъновата администрация не иска да знае за наличието на българска връзка при покушението над папата. В технически смисъл тя бе права: нито един отделен човек в посолството не беше назначен да следи случая; на всички ни бе определено да го следим. Никой в България обаче нямаше намерение да ни каже нещо по-

лезно за предполагаемата българска връзка, освен че всички отричаха наличието на такава. Обширно отразихме единствената официална българска пресконференция по случая, на която присъстваха повечето западни журналисти. Говорителят на БТА отрече каквито и да било твърдения за българска връзка в опита за убийство. Дори турският „бизнесмен“ Бекир Челенк направи изявление пред медиите по време на пресконференцията и отговори на няколко въпроса. Челенк възрази бурно, че е замесен в криминални дела – било то в контрабанда или в благотворително дарение в София за бъдещия атентатор на папата, Али Агджа. „Аз съм просто един търговец на грейпфрути“ – неправдоподобно описа себе си той. Челенк умря мистериозно няколко месеца по-късно в ръцете на любовницата си, кючекчийка. Твърдеше се, че било от инфаркт.

В началото на 90-те години, когато бях посланик в София, директорът на един мозъчен тръст във Вашингтон предложи на президента Желю Желев да бъде допуснат да прегледа досиетата на ДС за някакви доказателства, свързани с опита за покушение. Два или три кашона със записи бяха доставени в посолството, а ние ги предадохме на директора на мозъчния тръст. Доказателство, уличаващо българската връзка в атентата, обаче не беше открито в разгледаните папки.

Имаше и още един епизод, свързан със слухове за българската връзка при покушението над папата. Сай Сулцбергер, известен журналист от вестник „Ню Йорк Таймс“, който се занимаваше с балканските интриги от 30-те и 40-те години, посети София, за да интервюира президента Живков по повод обвиненията за българско участие в опита за атентат. Разбира се, Живков отрече

каквото и да било българско участие и добави, че ако страната му наистина е участвала, опитът е щял да бъде успешен. Семейство Бари настанаха Сулцбергер в посолството и ни помолиха с Ивон да го заведем на български ресторант една вечер, когато те самите бяха ангажирани с нещо друго. Отидохме в любимия ни ресторант, малкото бистро „Под липите“ близо до сградата на Българското радио, защото беше уютно, а храната винаги бе топла и вкусна. Най-неочаквано сервитьорът ни настани до един рус мъж, облечен с кожено яке, на около 35 години. През цялото време, докато се опитвахме да говорим със Сулцбергер за книгата му „A Long Row of Candles“, разказваща за преживяванията в Белград, Тирана и София 40 години по-рано, русият мъж се намесваше, като ми говореше на немски. Очевидно знаеше, че владее немски, разбираше ме като му отвърщах на български, защото коментираше на немски онова, което бях отвърнал на български. Той беше много любопитен за Сулцбергер, като зададе няколко въпроса – с какво се занимава и защо е в София. Когато попита дали идва за пръв път, Сулцбергер отговори: „Млади човече, първият път, когато бях тук, ти още не си бил роден!“ До края на вечерта младият човек беше изпил няколко чаши ракия и бе изпусил много цигари, но не беше ял нищо. Когато станахме да си тръгваме, той ни покани в апартамента си на чаша кафе, на което ние учтиво, но твърдо отказахме. Докато вървахме към колата, Сулцбергер, без много да му мисли, ни каза: „Вие сте скроили това!“ Обяснихме му, че няма начин да сме могли да „скроим“ нещо подобно.

През юли 1983 г., веднага след приема по случай Деня на независимостта, със семейството ми отидохме на дву-

седмична почивка в Англия. Когато се завърнахме научих, че някакъв пиян българин нахлул в резиденцията на посланика предната събота и събудил семейство Бари насред спалнята им в 5 часа сутринта. Минавайки през една от долните стаи на резиденцията, той намерил шапка с Чичо Сам, останала от приема; сложил я и така събудил спящия посланик и жена му. Докато Пеги Бари заговорила мъжа, за да го задържи настрана от спалнята на малката им дъщеря, Боб Бари натиснал бутона в банята, който задействал аларма долу на улицата, надявайки се милиционерът да изпрати помощ. Алармата била достатъчно силна, за да събуди целия квартал, и скоро пристигнала пожарната: помислили, че в резиденцията има пожар. Когато обаче посланикът отворил входната врата и им казал да влязат, те отказали под предлог, че сградата има дипломатически имунитет! В крайна сметка, посланикът склонил пияния мъж да напусне сградата. По-късно се опитахме да убедим външния министър да разследва този инцидент и че трябва да осигури за в бъдеще нужната протекция на чужди дипломати, ако поискат такава, но получихме слабо удовлетворение.

Почти всички служители на американското посолство с дипломатически статут бяха изкарали курс по български език в Института към Външно министерство във Вашингтон. Повечето от тях говореха и други езици, включително и трима, които говореха китайски. Една вечер посланикът организира прием за трима членове на семейства, които бяха дошли в София и които също говореха в някаква степен китайски. Двама дипломати от Китайското посолство също бяха поканени и докато се здрависваха с колоната посредници, шестима американци ги поздравиха на китайски. Един от гостите ме попита: „Всички американци ли говорят

китайски?“ Та трябваше да му обяснявам, че не всички американци, включително аз самият, говорят китайски.

През пролетта на 1983 г., като част от задълженията си на „офицер за свръзка“ за нашата общност, Ивон организира пътуване до Видин за служителите на министерството. Тъй като Видин беше близо до границата и до зоната, съставляваща 20% от географската територия на България, недостъпна за чужди дипломати, уведомих г-н Дамянов, че правим това пътуване с цел отдых и разглеждане на забележителности. Той предложи да помогне с резервирането на хотелски стаи, вечеря в ресторант и пътуване с кораб по Дунав. Беше мило, но също така помогна на ДС да ни контролира. Така или иначе, посетихме старата част на града, както и турската крепост – цялото пътуване беше страхотно. По пътя, на влизане в Михайловград (сега Монтана), попаднахме на едно сватбено тържество и заедно с множеството поздравихме булката и младоженеца. Подобен вид приятно общуване между служители на Американското посолство и обикновените българи беше нещо необичайно по време на комунизма.

Следващия септември президентът Живков покани чуждите посланици заедно със съпругите им в Смолян за годишната сбирка на дипломатическия корпус. Току-що бяха завършени работите по новия внушителен център в Смолян, с който много се гордееха. В приветствието си Живков каза, че достъпът до Смолян за чужди дипломати преди това е бил забранен (градът е бил във въпросната зона), но от сега нататък те свободно биха могли да го посещават. Речта беше на български и посланик Бари можеше ясно да я разбере, но онази част, където се споменава за свободния достъп до Смолян, не беше преведена на английски.

Когато се завърна в София, посланикът ми повтори думите на Живков и ми заръча да информирам г-н Дамянов, че от посолството ще организираме посещение на Смолян, имайки предвид декларацията на Живков, че градът вече е отворен за дипломатически визити. Отговорът на Дамянов бе, че достъпът за чужди дипломати до града е забранен. „Но моят посланик, който говори и разбира български, е чул вашия президент ясно да казва, че Смолян е вече отворен за чужди дипломати“ – отвърнах аз. „Направил е грешка! – рече Дамянов твърдо. – Но в знак на специално отношение към Американското посолство ще одобрим и организираме посещение на Смолян за вашия персонал.“

Две седмици по-късно 12 човека отидохме до Смолян, недалеч от гръцката граница. Още веднъж БОДК организира вечеря (този път ядохме прясна пъстърва от близък развъдник), както и настаняването в хотел, посещение в музей и обиколка из околностите на града. Разходката ни хареса много и не успяхме да си обясним защо една красива местност в Родопите е затворена за дипломати.

По време на двегодишния ни престой в София БОДК се превърна в нашето наказание – и за посолството, и за нас лично. Изискаха пенсионирането на една от жените, която работеше при нас, точно когато пристигнахме в София. Другата беше принудена да се пенсионира през 1984 г., малко преди престоят ни да изтече. Всеки път уволенията смущаваха работата ни, тъй като трябваше да интервюираме нови кандидати, които невинаги имаха същата квалификация, като уволнените жени. Бяхме особено раздразнени, че дългогодишен служител трябваше да напусне малко преди да планираме отпътуването си от София. Помолихме

БОДК да преразгледа решението си и да остави жената, докато си тръгнем, но те не пожелаха да склонят, дори след като посланик Бари отправи апел. Години по-късно научихме, че жената е била предупредена, че ако Американското посолство не спре да се занимава с нейния случай, ще загуби пенсията си. И други имаха подобен опит с БОДК. Обичан и дългогодишен член на персонала на резиденцията на посланика беше принуден да се пенсионира въпреки възраженията на Бари. Обикновено причините бяха, че служителките достигат задължителната пенсионна възраст за жените – 55 години. От друга страна, една моя колежка дипломат, която заемаше важна позиция в друго посолство и имаше малко дете, помоли БОДК за дневна гледачка. Една седемдесетгодишна жена бе назначена да се грижи за буйно малко дете в апартамент на висок етаж, без надежден асансьор в сградата.

През август 1983 г. посланик Бари отсъстваше от града и аз бях отново *шарже д'афер*. Около 9 часа една вечер в посолството се получи незасекретен телекс, който ни информираше, че съветски прехващач е свалил полет 007 на Корейските авиолинии, който очевидно не е спазил курса си и е навлязъл в съветското въздушно пространство над остров Сахалин. Самолетът, Боинг 747, е превозвал 269 пътници, предимно южнокорейци, но и няколко американци, включително един конгресмен. Нямаше оцелели.

Незасекретеният телекс, едно много нетрадиционно за Държавния департамент средство за предаване на съобщения, ми даваше инструкции да поискам *незабавно* среща с най-високопоставен представител на местното правителство. Трябваше да информирам официалното лице за отвратителния акт и да изискам присъединяване към уси-

лята на американското правителство да се осъдят действията на СССР. Телексът беше изпратен до всяко американско посолство в Източна и Западна Европа, с изключение на Москва.

Въпреки че знаех, че едва ли ще мога да се срещна с някого тази вечер, сметнах, че инструкцията изисква поне да направя опит. Позвъних на Външно министерство; телефона вдигна дежурен служител. Представих се на български и заявих, че съм инструктиран да изисквам незабавна среща с най-високопоставено лице. Служителят отвърна „Да, да“, но не звучеше така, сякаш ще предприеме някакво действие. Помолих го да провери и да ми се обади. Той не го направи. Опитах 15 минути по-късно, но никой не вдигна телефона. Не можеше да се направи нищо друго, освен да се чака до следващата сутрин.

На следващия ден възложих на протоколчика на посолството да изиска неотложна среща с най-високопоставен представител на Външно министерство, който е на разположение. Насрочена бе такава за 9,30 часа с Валери Пчелинцев – началник на служба „Северна Америка“, човек, когото познавах и харесвах. Започнах така: „Г-н началник, бих искал да започна с протеста си за това, че съм възпрепятстван да изпълнявам инструкциите, които получих от Държавния департамент снощи – да изисквам незабавна среща с най-високопоставено българско официално лице. Не получих никакъв отговор на телефонното си обаждане до Външно министерство и предполагам, че вашето правителство знае за целта на моята среща, след като инструкциите ми бяха изпратени чрез незасекретен телекс.“

Без миг колебание г-н Пчелинцев отвърна: „Г-н Хил, нали не намеквате, че четем дипломатическата ви поща?“

Сдържах усмивката си и продължих с главната цел на моето посещение, а именно, да информирам г-н Пчелинцев, а чрез него и българското правителство за съветската атака, както и да настоявам, което бе макар и малко вероятно да стане, неговото правителство да се присъедини към осъждането от американска страна. Той отвърна, че не е информиран за инцидента и не би могъл да коментира. Обеща да предаде информацията, която му дадох, принтирана от телекса на неговия министър.

Г-н Пчелинцев не беше единственият човек в България, който не бе запознат с инцидента. По-късно през деня посетих един прощален прием на заминаващ си посланик, тъй като Бари беше извън София. Наскоро дошлият съветски посланик също присъстваше на събитието. Помолих югославския посланик, който винаги се явяваше като добър посредник между нас и Източния блок, да ме представи на новия съветски пратеник. Югославиянинът ме заведе и ме представи. До този момент другите посланици бяха доловили, че нещо става. Те се отдръпнаха назад и югославиянинът, съветският пратеник и аз останахме сами в средата на стаята. След встъпителните думи поздравих посланика на български и с най-сериозен тон му казах: „Г-н посланик, мисля, че в толкова напрегнат момент като този, по-важно от когато и да било е ние, дипломатите, да останем във връзка.“ „Защо? – попита той разтревожено. – Какво се е случило?“ Той звучеше неподправено изненадан и аз се усъмних, че Москва не е решила какво точно да съобщи за инцидента, та дори не беше информирала и посланиците си за него.

„Вчера – казах му аз – съветски прихващач над остров Сахалин е атакувал невъоръжен самолет от Кореиската

гражданска авиация, който очевидно не е спазил курса си. Самолетът е бил свален и всичките 269 пътници на борда са загинали, включително и един американски конгресмен.“

Посланикът ахна. „Това е лошо – измънка той. – Извинете.“ Обърна се и си тръгна.

В началото на 80-те години западните медии пишеха за много известни дисиденти в Съветския съюз, но за български дисиденти не се знаеше на практика нищо нито в Американското посолство, нито в западните медии. По-късно научих, че д-р Желев вече е бил издал книгата си „Фашизмът“ и че някой и друг екземпляр е успял да пробие цензурата и да попадне в ръцете на нелегалните дисиденти, но западните дипломати в София не знаеха нищо за подобни развития. ДС очевидно успяваше да държи дисидентите „на тъмно“ и незабелязани от чуждестранните дипломати.

Един дисидент обаче, Володя Наков, екскурзовод на около 30 години, който владееше свободно френски, успя да влезе във връзка с един млад вицеконсул от консулския отдел на нашето посолство, говорещ и френски, и български добре. Наков искаше да се сдобие с копие на Хелзинкския заключителен акт – споразумение, подписано през 1975 г. от 35 държави, и западни, и източни, включително и България и САЩ. Наред с други неща, Заключителният акт гарантираше на гражданите от подписалите се държави правото на свободно придвижване, правото да напуснат родните си страни и да пътуват или емигрират в други държави, ако пожелаят това. Наков бе франкофон, който искаше да емигрира със семейството си във Франция. Беше планирал да изиска правото си на придвижване, показвайки текста на Заключителния акт, който българското правителство бе подписало, пред съответните власти.

Когато милицията разкри, че Наков е бил в Американското посолство и че е разговарял с вицеконсула без разрешение, го предупредиха да не се връща. Той обаче продължи да упорства и се срещна с вицеконсула на един или два музикални концерта. Един ден вицеконсултът ми каза, че е бил привикан в Консулския отдел към Външно министерство. Помоли ме да го придружа, тъй като очакваше да има протести във връзка с контактите му с Наков.

По време на срещата официалното лице от отдела обвини вицеконсула в нарушение на дипломатическия си статут, като е „съветвал български гражданин да извърши измяна“. Твърдо отхвърлихме това абсурдно обвинение. Консулският чиновник не обърна внимание на нашето опровержение и ни преупреди, че ако вицеконсултът „продължи да нарушава дипломатическия си статут“, може да бъде изгонен от България – обявен за персона нон грата. Завърнахме се в посолството и уведомихме за случилото се посланика и Държавния департамент.

Една седмица по-късно бяхме отново привикани в кабинета на консулския чиновник и аз отново бях придружител. „Не спазихте обещанието си – каза чиновникът на вицеконсула. – Обещахте ми да не нарушавате дипломатическия си имунитет, като съветвате българския гражданин Володя Наков да извърши измяна.“ Ние възразихме, че вицеконсултът никога не е давал съвети на г-н Наков да извърши измяна и че като контактува с него, това не означава, че нарушава дипломатическия си статут.

„Но аз имам доказателство – отвърна чиновникът. – Мой приятел е бил наскоро в ресторанта на Витоша, онзи с панорамната гледка към града.“ Показа ми няколко снимки, които е направил, и разглеждайки ги, казах: „Какво прави

американският вицеконсул с Володя Наков?“ Показа ни две некачествени черно-бели снимки, на които двамата седяха на ресторантска маса, очевидно заснети с телеобектив!

Чиновникът отново ни предупреди да прекъснем контактите си с г-н Наков. Върнахме се и пак рапортувахме за случилото се. Да те обявят за персона нон грата е сериозно нещо, затова предложих на вицеконсула да ограничи срещите си с г-н Наков само в консулския отдел на посолството.

Милицията обаче пренасочи вниманието си от нас към Наков. Беше му забранено да се приближава до консулството, а когато се опита да наруши забраната, бе арестуван и пребит. Последва домашен арест, а когато излезе от апартамента си, бе арестуван и осъден на тежък физически труд в химически завод в Източна България, където се говореше, че е бил принуждаван да борави с опасни химикали, без необходимата защита. По-късно чух за Володя Наков едва когато се завърнах в България като посланик през 1990 г. Баща му ме посети един ден през есента на 1990 г. и каза, че синът му продължил да изисква правото си да емигрира и бил преместен от химическия завод в затвор, където пък съкилийникът му го пребил до смърт през 1987 г. Скоро след убийството този човек бил помилван и освободен. Бащата на Володя Наков ме помоли да се опитам да разбера кой е отговорен за смъртта на сина му. Страшно се натъжих и ми се искаше да помогна на човека. Направих някои проучвания, но не успях да получа каквато и да било информация.

Един млад португалски студент по музика в София се сприятели с „Морските“ от посолството, които бяха горедолу на неговата възраст. Родителите му в Португалия би-

ли марксисти, но момчето се беше разочаровало от комунистическия режим в България по време на годините, които бе прекарало там като студент. По време на събиранията на „Морските“ той изразяваше неодобрението си към комунизма, а и композираше разни музикални творби, които посвещаваше на „Морските“, на САЩ, както и на мен самия. Беше се оженил за българка и имаха дете. Онова, което го вбесяваше най-много, бе, че той можеше свободно да пътува извън България, а съпругата и детето му – не.

В апартамента ни имаше роял и с Ивон решихме да поканим български приятели, които обичаха класическа музика, на вечеря, последвана от изпълнение на португалския студент. Българските ни приятели обаче трябваше да получат „протоколно“ разрешение от службите си, преди да приемат поканата ни. Когато поискали разрешение, „протоколчиците“ ги попитали защо един американски дипломат ги кани на вечеря в собствения си дом. Какво целял дипломатът? Защо моите български приятели искали да приемат поканата? Резултатът, разбира се, бе обаждане по телефона, че няма да дойдат.

През пролетта на 1984 г. американският джаз-музикант Гари Бъртън беше на турне из Източна Европа под патронажа на Американската информационна агенция (американския еквивалент на Комитета по култура). Бъртън предложи да посети София и да изнесе безплатен концерт. За да покани българската общественост на събитието, посолството трябваше да получи разрешение от Българския комитет по култура. Тогава можехме да обявим на поканата, че комитетът е съпоспосор и българите могат да се чувстват свободни да дойдат. Комитетът по култура обаче отказа разрешение под предлог, че концертът на Бъртън

ще съвпадне със Софийските музикални седмици – една поредица от класически концерти, които се изнасяха по същото време, за което беше планиран и нашият концерт. Изтъкнахме, че Бъртън свири джаз и би привлякъл интереса на различна аудитория, но не можахме да убедим Комитета да промени решението си.

Посланик Бари реши, че Бъртън така или иначе трябва да дойде и че ще проведем концерта в приемната на „Волоколамско шосе“, без разрешение от Комитета по култура. Концерт на световноизвестен джаз-музикант беше прекалено добра възможност и не бе за изпускане. Поканихме голям брой гости заедно с Външно министерство, Комитета по култура, чужди дипломати; бяхме пуснали и мълвата в Софийския университет, че студентите са добре дошли на безплатен джаз-концерт на Гари Бъртън на живо. Бяха поканени потенциално стотици хора, ала на самия концерт дойдоха точно петима – официално лице от Комитета по култура с жена си и дъщеря си (без съмнение, с официално разрешение) и жената на португалския студент с една своя приятелка. Последните две трепереха, когато минаваха покрай младия милиционер на входната врата на сградата.

През юни 1984 г. в библиотеката на посолството (Американския културен център) на голямата витрина откъм улицата бе открита чудесна изложба на тема „Пътуване в Космоса“. Имаше един скафандър на американски астронавт, модели на ракети, космически станции, както и снимки от американски подвизи в Космоса. В ъгъла на витрината малък надпис на български гласеше: „Изложбата продължава вътре“. Българите оставаха възхитени от изложеното и започнаха да влизат, за да доразгледат експона-

тите. Милиционерът пред сградата се смути и започна да избутва хората от тротоара на улицата, като им казваше, че не е разрешено да влизат в посолството. Обадиха ни се от Външно министерство, за да протестират, че надписът на витрината е незаконен, тъй като няма двустранно споразумение, което да дава разрешение на посолството да използва библиотеката като културен център. Приех протеста след консултация, но отвърнах, че бих желал да изразя недоволството си от грубите и недопустими действия на милиционерите пред посолството.

Посланикът отсъстваше и аз отново бях *шарже д'афер*. Свързах се със секретаря по Връзки с обществеността, който отговаряше за културните дейности. Решихме, че вероятно надписът е най-обидният елемент в цялата работа и затова се съгласихме да го махнем. Въпреки това българите на улицата продължаваха да любопитстват за изложбата, а някои продължиха да спорят с милиционера и да искат да влязат.

На следващия ден беше събота. В 4 часа сутринта пристигнаха милиционери с един камион и започнаха да разтоварват заграждения, които поставиха пред посолството. Българите вече не можеха да стигнат до сградата, без да преминат през един портал, контролиран от милиционери. Всички пешеходци трябваше да използват отсрещния тротоар.

Пристигнах в посолството в 8 часа сутринта и веднага се обадих на Външно министерство, за да изисквам незабавна среща с възможно най-високопоставен служител. Докато чаках, съчиних протеста си на български. В 11 часа имах възможността да се срещна с един по-възрастен служител, който носеше званието „дежурен представител“ и който

очевидно по-рано беше изпълнявал посланическа функция в чужбина. Връчих моя протест.

„Г-н Представител, с вид на хора, срамуващи се от постъпките си, вашите милиционери дойдоха в 4 часа тази сутрин и барикадираха моето посолство! Протестирам срещу това действие по най-категоричен начин! Това е нарушение на Виенската конвенция за дипломатическите отношения! Настоявам загражденията да бъдат премахнати незабавно!“

Дежурният представител изслуша пасивно протеста ми. Заяви, че случаят ще се вземе предвид и ще бъде отнесен до по-висша инстанция. Барикадите останаха на мястото си поне още две седмици, когато с Ивон напуснахме България и се върнахме в САЩ, за да ни преназначат на служба в Американското посолство в Лусака, Замбия.

Последния дипломатически прием, който посетихме в София, беше на 17 юни 1984 г. – Денят на германското единство, домакин на който бе западногерманският посланик. Събитието се организираше по повод бруталното потушаване на работническите демонстрации в Източен Берлин през 1953 г. На приема, обикаляйки салона, попаднах на заместник-външния министър г-н Любен Гоцев, който ме поздрави. Когато му споменах, че скоро ще напусна България, той ме попита: „Е, г-н Хил, сега, на заминаване от България, кажете ми, какво всъщност мислите за нас?“

„Г-н Министър – отговорих учтиво, но рязко, – пуснете хората си да пътуват! Те са лоялни българи, които обичат тази страна. Нямаат нужда да бъдат държани в плен!“ Г-н Гоцев се усмихна, но нямам спомен дали ми отговори и какво ми каза.

Когато напуснахме България през 1984 г., няхахме намерение да се върнем обратно. Тъжно ни беше за това как българите, а също и чужденците бяха третирани от правителството си. Не можехме да допуснем, че пет години покъсно Тодор Живков ще бъде отстранен от власт, нито пък добрата участ, благодарение на която бях назначен на поста посланик в една нова и много по-различна страна от онази България, която познавах от тези две години.

В продължение на 6 години след като си тръгнахме от София през 1984 г., бях първоначално 4 години заместник-началник на мисията в Американското посолство в Лусака, Замбия, а две години изкарах в Бюрото за кадри към Държавния департамент. Наскоро след пристигането ми в Лусака ме попитаха дали мога да настаня двама американски господи, които бяха на международна конференция и които не можеха да си осигурят резервации в препълнените с посетители градски хотели. Съгласих се и с радост научих, че единия от тях е Джон (Дими) Паница – българин, който беше европейският редактор на „Рийдърс Дайджест“. Станахме приятели за цял живот, а малко след като Ивон пристигна в Лусака бяхме поканени на приема по случай националния празник на България, 9 септември, от шарже д’афера на Българското посолство г-н Иван Петров и неговата съпруга. Изненадахме ги, когато ги поздравихме и им честитихме празника на български език. Сприятелихме се и поддържахме контакти от време на време в Замбия, а след като се върнахме в София през 1990 г., подновихме приятелството си.

Когато бях на работа във Вашингтон през 1989 г., американските медии съобщиха, че един независим синдикат на име „Подкрепа“ е започнал да организира дейността си в

България. След това, на 10 ноември същата година, Политбюро на БКП свали Тодор Живков от власт. Бях изключително щастлив, когато през следващите месеци научих, че ще бъда назначен за посланик в България. След като получи *съгласие* от българското правителство, на 6 юни 1990 г. пресцентърът на Белия дом излезе със следното изявление: „Днес президентът обяви намерението си да назначи Хю Кенет Хил от Калифорния, старши дипломат от кариерата с ранг на министър-съветник, да изпълнява длъжността извънреден и пълномощен посланик на САЩ в Народна република България.“

Според Американската конституция посланиците, назначени от президента, трябва да бъдат одобрени от Сената. Моето изслушване пред Комисията по външните работи към Сената беше на 13 август 1990 г. заедно с дипломатите, назначени на служба в Полша и Австрия. Когато дойде моят ред, Ивон и две от децата ни стояха зад мен; направих кратко изявление, в което изразих намерението си да защитавам американските интереси в България, както и да насърчавам демократичния преход и икономическите реформи в една страна, която преди по-малко от година бе излязла от 45-годишна епоха на комунизъм. Отговорих на няколко въпроса от страна на сенаторите, а няколко седмици по-късно Сенатът утвърди кандидатурата ми единодушно. Направих така, че да положа служебна клетва в украсената Франклинова стая в Държавния департамент на 24 август пред широка публика от роднини, съседи, приятели, колеги от Департамента, както и пред българския *шарже д'афер*. Заместник-държавният секретар по политическите въпроси Робърт Кимит се съгласи да произнесе слово. Тогава заместник-началникът на секция „Протокол“ проведе цере-

монията, а аз накратко обясних, че съм щастлив отново да се завърна в България.

По време на последните ни седмици във Вашингтон се обадох на официални лица от американското правителство, които проявяваха интерес към дипломатическите отношения с България. Имах и кратка среща с държавния секретар Джеймс Бейкър, който беше посетил София през февруари 1990 г. Бейкър сподели мнението, което съвпаднаше и с моето, че България може успешно да се справи с демократичния преход. Той също така ме увери, че САЩ ще подкрепят този преход и пазарната икономика в България. Предния юни вече бяха проведени многопартийни избори, а Великото народно събрание беше избрало Желю Желев, председател на Съюза на Демократичните сили, за временно изпълняващ длъжността президент.

С Ивон и двете ни кучета, Магс и Фидс, заминахме от Вашингтонското летище „Дълес“ на 9 септември 1990 г., а на следващия ден се качихме от Франкфурт на полета за София.

ПОСЛАНИК В БЪЛГАРИЯ, СЕПТЕМВРИ 1990–СЕПТЕМВРИ 1993 г.

Ивон и аз пристигнахме в София на 10 септември 1990 г., ден след 9 септември, националният празник по време на комунизма. Бяхме посрещнати на летището от заместник-шефа на мисията Уилям (Бил) Монтгомъри и жена му Лин, както и от началника на секция „Протокол“ към Външно министерство, посланик Чолаков. Димитър (Митко) Главев, личният шофьор на посланика, ни закара до резиденцията на улица „Велико Търново“ № 18, където пък ни посрещнаха служителите. На следващата сутрин бях събуден от камбаните на катедралата „Св. Александър Невски“. През ума ми мина един български израз: „В България сме си вкъщи!“

България през септември 1990 г. беше много различна от онази, която оставихме през юни 1984 г. „Подкрепа“, Кръглата маса, „Екогласност“, Съюзът на демократичните сили (СДС), земеделците от „Никола Петков“, социалдемократите, Социалистическата партия, която беше заменила комунистическата, и много други организации се бяха нароили през предишните месеци. Д-р Желю Желев, бившият председател на СДС, бе избран за временно изпълняващ длъжността президент на България през август от Великото народно събрание, което пък от своя страна бе свикано, за да приеме нова конституция в резултат на първите многопартийни избори, състояли се през юни същата година.

Духът на новата България моментално се усещаше по софийските улици. Много идейно разнородни вестници бяха заменили няколкото официоза, които бяха достъпни по

време на комунизма и които повтаряха „папагалски“ партийната линия. Хората оживено бистреха политиката в претърпаните кафенета и по улиците. Млади двойки вървяха хванати за ръце, като от време на време се спираха за целувка. Подобни сцени не можеха да се видят по времето на комунизма.

На 12 септември, в съгласие с българската практика, представих препис от акредитивните ми писма, подписани от президента Джордж Буш-старши, до външния министър Любен Гоцев, две седмици преди да предам оригинала на президента Желев. Министър Гоцев ме посрещна сърдечно, а аз го поздравих по същия начин. Казах напълно откровенно, че съм щастлив, че отново съм в България, и най-вече в новата България. Не можах да се въздържа да не му напомня за последния ни разговор през 1984 г., който по думите му той си спомняше. Уверих го също, че очаквам с нетърпение работата ни в дух на сътрудничество и че инструкциите ми от държавния секретар Бейкър са да разширя американската подкрепа за демократичния преход на България към пазарни реформи.

Преди да представя акредитивните си писма на президента Желев не бях официално лице и няхах правото да упражнявам посланическите си задължения, като срещи с български официални лица, други посланици или каквито и да било служебни функции. Проведох неформални срещи с британския и френския посланик. Срещнах на улицата и някои от младите съветници на Желев: Димитър Луджев – по външнополитическите въпроси, и Огнян Пишев – по икономическите. Посланиците бяха приятелски настроени и гостоприемни; младите българи бяха впечатляващи с интелигентността и умението си да се изразяват.

Връчването на акредитивните писма представляваше една продължителна церемония в пищния президентски кабинет. На 18 септември ни взеха с Ивон от резиденцията с една огромна лимузина „Чайка“, карана от личен шофьор. Пред президентството ни чакаше шпалир от млади български войници в парадни униформи. Навън ни посрещнаха служители на ключови постове в посолството, които бяха въведени заедно с Ивон, докато аз и началникът на служба „Протокол“, посланик Чолаков, направихме преглед на шпалира. След това ме поведоха по дългото, осветено от полилеи стълбище, което водеше към президентския кабинет, поклоних се и връчих акредитивните си писма на президента Желев. Той ги прие, приветства ме, аз представих Ивон и колегите си, след което със заместника ми Бил Монтгомъри бяхме поканени на кратък разговор в кабинета на президента.

Преди церемонията бях помолен да предоставя едно копие от доклада, който щях да изнеса на самата среща. Повторих устно на Желев, че съм много щастлив да изпълнявам длъжността посланик в България. Изпратих му и поздравите от Буш и секретаря Бейкър, като го уверих, че правителството на САЩ приветства прехода към демокрация и пазарна икономика в България – един процес, който ние имаме намерение да подкрепяме и подпомагаме. Желаяхме и щяхме да работим за активни дипломатически отношения с България. Един деликатен въпрос, който повдигнах, беше свързан с ракетите SS-23, доставени от СССР на България няколко години по-рано; един преговарящ от българска страна бе разгласил за тях по време на преговорите за разоръжаване няколко месеца преди това. Разполагането на ракети SS-23 в България и в други съветски сателити от Из-

точния блок беше предизвикало тревога в Западна Европа и САЩ. Въпреки уверението от българска страна, че ракетите са с конвенционални бойни глави, а не с ядрени, тревогата у нас оставаше, докато България не покани чуждестранни инспектори да се уверят сами в това. Настоях пред Желев да покани такъв екип от инспектори в най-скоро време. Той взе това под внимание, но иначе не даде вид да е поел ангажимент. После се здрависахме и аз си тръгнах.

Ивон се присъедини към мен надолу по стълбите. Изчака ме отново да направя преглед на почетния караул. Качихме се в „Чайка“-та, а на потегляне войниците извикаха „Ураа!“, което отекна в сградите около площада. Какво вълнуващо посрещане за моята нова служба!

Веднага след като връчих акредитивните си писма се заех с необходимите визити на български официални лица, политически лидери и чуждестранни посланици. Едната от първите срещи бе с премиера Андрей Луканов, когото познавах от първия си престой в София, когато бе министър на търговията и един от малкото висши партийни функционери, достъпни за западните дипломати. Луканов говореше свободно английски, както и други езици, и бе създавал много приятелски връзки с американски интелектуалци. Когато влязох в кабинета му, той очевидно ме позна и ме поздрави сърдечно. Повторих колко се радвам да бъда отново тук и че Америка приветства решението на България да се присъедини към европейското демократично общество – преход, който ние активно ще подпомагаме.

Докато провеждах срещи в знак на добра воля, си спомням, че посетих и покъртителната възпоменателна церемония за Никола Петков в Операта, проведена от едно от земеделските крила, ръководено от Милан Дренчев. През

40-те години Петков е бил лидер на земеделците, отказал да влезе в коалиция с комунистите; няколко години след Втората световна война бил разстрелян. Много от земеделските съмишленици на Петков, включително и Дренчев, бяха прекарвали години в трудови лагери. През 1990 г. Дренчев и партията му искаха да почетат превърналия се в мъченик Петков и, ако е възможно, да направят заявка за властта в нова България. Посещавайки церемонията в качеството си на американски посланик, ми се искаше да отдам и аз почит на всички онези, които са страдали в България, както и на Г. М. Димитров – земеделският лидер, който беше избягал от България и бе намерил политическо убежище в Америка.

Задаваше се обаче друго важно събитие. Връчването на акредитивните ми писма беше ускорено, така че да успея да встъпя в длъжност преди 24 септември, когато с президента Желев и някои от доверениците му трябваше да отидем на посещение във Вашингтон. Какъв прекрасен начин да започна посланически мандат! Президентските визити са едни от най-важните събития в двустранните дипломатически отношения, но тази беше историческа и безпрецедентна: президентът Желев бе първият български държавен глава, който отива на посещение в САЩ.

Първият намек за визитата дойде точно преди да тръгна от Вашингтон. Заместник-началникът на службата за Източна Европа към Държавния департамент ме попита какво мисля за едно такова посещение. Бях, разбира се, въодушевен. Във връзка с намерението на президента Желев да се обърне към Общото събрание на Обединените нации в Ню Йорк заместник-началникът препоръча една неофициална визита във Вашингтон, която да включва срещи

с няколко членове на кабинета и Конгреса. Имаше шанс да се осъществи среща и с президента Буш, но това не беше сигурно, тъй като той бе много ангажиран с организирането на международна коалиция от военни сили, които да прогонят войските на Садам Хюсеин от Кувейт, окупиран от тях няколко седмици преди това.

С делегацията на Желев пристигнахме на вашингтонското летище „Дълес“ на 24 септември късно следобяд поради силния насрещен вятър над Атлантика, който забави полета. За щастие ни очакваха представители на служба „Протокол“ към Държавния департамент, както и на Тайните служби, които пък осигуряват охраната на гостуващи държавни глави и на американския президент. (Бих искал да уверя българския читател, че американските Тайни служби, в исторически план част от Министерство на финансите, не са тайна полиция, както може да се заключи от името. Те са охранителна гвардия на американските президенти, както и на високопоставени чужди гости.)

Желев веднага бе откаран в резиденцията на българския посланик, а аз се запътих към Държавния департамент, за да прегледам отново програмата на визитата и да потърся потвърждение за среща с президента Буш. Привлякох подкрепата на заместник-държавния секретар Лорънс Ийгълбъргър, който беше тясно свързан с президента, както и на националния съветник по сигурността Брент Скаукрофт, изтъквайки, че подобна среща би осигурила политическа подкрепа за президента Желев и би била важна за политическия и икономическия преход, който предстои на България.

На следващия ден Президентът Желев се срещна с няколко членове на кабинета, включително и с г-н Ийгълбър-

гър, който попита президента дали иска статут на най-облагодетелствана нация в търговията (НОН) за България. Президентът Желев, който говореше на български, отговори, че би искал такъв статут „сега“. Предавайки отговора му, преводачът пропусна важната дума „сега“. Думата взех аз. „Г-н Секретар, президентът Желев заяви, че би искал статут на НОН *сега!*“ Беше важно да се отбележи, защото имаше хора във Вашингтон, а по-късно научих, че и в София, които не са вярвали, за разлика от г-н Бейкър и мен, а и от президента Желев, че България осъществява напредък към демокрация. Затова страната заслужаваше подобен статут в знак на признаване на този прогрес и за да раздвижи икономическите реформи и търговията със САЩ. Този ден спечелих дебата с Ийгълбъргър, но мина още една година преди България да получи статут на НОН в търговията.

Една от основните ми цели във Вашингтон бе да получа одобрение за изпращането на 100 000 тона американска царевица в България. Тя трябваше да запълни дефицита от фураж за животните, който се беше натрупал поради лошото комунистическо стопанисване през предишните години, а и поради настъпилата суша. Царевицата щеше да бъде използвана за прехраната на добитъка, който би осигурил месо за българския пазар, а и за запазването на стадата, унищожавани поради липса на фураж. Щеше ми се американското правителство да отпусне безвъзмездно зърното на България, но вместо това то бе продадено в левове, а така създадените фондове можеха да бъдат оползотворени за насърчаване на частното земеделие и за благотворителни помощи. При такава спогодба България щеше да извлече две ползи от царевицата. На една среща с официален представител, отговарящ за програмите по прехрана-

та към Агенцията за международно развитие, казах, че се надявам да договорим споразумение с президента Желев. Изтъкнах, че Желев е бивш водач на Съюза на демократичните сили и че би оползотворил левозете от продажбата на зърното за гореспоменатите цели. Въпреки че не можеше да поеме ангажимента по изпращането на царицата докато бях във Вашингтон, той направи това няколко седмици по-късно, а аз пък впоследствие успях да издействам втора пратка от 100 000 тона.

Докато беше във Вашингтон, президентът Желев подписа споразумение с Корпуса на мира през следващото лято да бъдат изпратени 25 доброволци, които да преподават английски език. Тази програма по-късно щеше да бъде разширена до 50 доброволци, половината от които продължиха да преподават английски език, а останалите се ангажираха в подпомагането на българите при създаването и управлението на малък бизнес. По-късно ще разкажа повече за това. (Трябва да кажа на българските читатели, че американската употреба на думата „доброволец“ не се свежда изцяло до военния доброволец, а отразява просто съгласието на даден човек да работи без заплащане. Доброволците от Корпуса на мира получаваха средства за дневната си издръжка, но не и редовна заплата.)

Два дена след като пристигнах във Вашингтон ми бе предадено съобщението, че президентът Буш ще приеме президента Желев в Овалния кабинет на Белия дом на кратка визита, точно преди срещата с емира на Кувейт, който беше избягал от страната си малко преди Иракската инвазия месец по-рано. Когато с президента Желев, Димитър Луджев и Огнян Пишев бяхме съпроводени до Овалния кабинет, половината стая бе пълна с журналисти

и оператори. Репортерите викаха, задавайки въпроси на Буш, а пращането на микрофоните се носеше из цялото помещение, ярко осветено от камерите. Зачудих се какво може да си помисли Желев за такъв хаос, но в един миг президентът Буш пристъпи напред, поздрави сърдечно госта си и го покани да седне на един диван. Журналистите бяха отпратени навън.

Тъкмо когато Буш бе започнал да поздравява Желев с „добре дошъл във Вашингтон“, един много шугав и рошав кокершпаньол се шмугна през вратата откъм Градината с розите и се метна върху президента Буш. А той извика: „Рейнджър, какво правиш тук? Кой пусна кучето? Някой да го изведе!“ Бързо се окопиха и се обърна към президента Желев, като го увери, че САЩ желаят България да успее в демокрацията и че ще помагат с каквото е възможно. Президентът Желев изрази благодарност, а след още един кратък разговор позираха за снимка. На излизане от Овалния кабинет се разминахме с емира и делегацията му в залата за чакащи. Въпреки че бе кратко, посещението беше от политическо и дипломатическо значение и имаше траен отзвук в коментарите и снимките в българските медии през следващите дни.

На следващия ден придружих Желев и съветниците му до Вашингтонското национално летище, откъдето щяха да заминат за Обединените нации, пред които президентът щеше да произнесе реч за промените в България. Докато чакахме полета, той ми подари книгата си „Фашизмът“ на български със скромно посвещение: „За посланик Хил от автора Ж. Желев“. Книгата, която на пръв поглед критикува посегателствата върху човешките права при фашизма, бе всъщност критика на комунистическите посегателства.

Тази книга, която е едно от най-значимите български литературни произведения от епохата на комунизма, заема почетно място в библиотеката ми.

Когато Желев се завърна от Ню Йорк, той свика Парламента и покани всички чужди посланици да чуят речта му по повод неговото посещение във Вашингтон, срещата му с президента Буш и други официални лица, както и словото и консултациите му в Обединените нации. Българите, дори и критиците на президента Желев, бяха впечатлени, че президентът им е излязъл на световната сцена след десетилетия на изолация за България на Запад.

Тласъкът, който пътуването до Вашингтон и Ню Йорк бе дал на президента Желев, обаче не трая дълго. Няколко седмици по-късно, една съботна сутрин ми се обади един от неговите сътрудници и ме попита дали не мога да покана президента и още няколко посланици на натовски държави на вечеря в резиденцията ми следващата вечер. Трябваше да изразя подкрепата на НАТО за Желев пред лицето на силната политическа опозиция. Разбира се, приех с удоволствие и поканих британския, френския и германския посланик. Когато автоколоната на президента пристигна в неделя вечерта, ние, посланиците, го посрещнахме заедно с двама от сътрудниците му на предната врата, а аз прочетох едно изявление, в което изказвах подкрепа за президента и прехода на България към демокрация. Изявлението беше незабавно предадено на журналистите и на следващата сутрин вечерята и изказването ми бяха новини от първите страници на вестниците.

С Ивон бяхме щастливи да посрещнем някои приятели в резиденцията през първите седмици на нашето назначаване. Г-н Стефан Груев, авторът на „Корона от тръни“, кни-

га за цар Борис III, заедно със сина си Пол ни посети по време на първото си завръщане в България, след като бе избягал от комунистическите репресии 45 години по-рано. Много се разчувства, когато служител на резиденцията го посрещна в национална носия, с традиционните хляб и сол. Поканихме и нашите приятели дипломати от Лусака – г-н Иван Петров и съпругата му, с които продължихме да поддържаме контакти по време на престоя ни в София, а и покъсно. Поканихме и Киряк Цонев заедно със съпругата му, който беше пратеник в Алжир и когото бях срещнал през 1983 г., когато изпълняваше длъжността началник на Отдела по блискоизточни въпроси към Външно министерство. Организирах обяд и за г-н Чолаков, началника на секция „Протокол“, който бе изпратен като посланик в Кипър. На 6 октомври бяхме домакини на вечеря с американския милиардер Джордж Сорос, който бе пристигнал в София, за да направлява програмите на „Отворено общество“, осигуряващи важна помощ на България в области, като образованието, човешките права, медиите и отворената политическа система. На 3 ноември пък с Ивон заведохме нашите приятели Дими и Ивон Паница заедно с техни приятели и роднини на разходка до Боянската църква в полите на Витоша.

Същата вечер Дими ни покани на парти за рождения си ден в механата на хотел „Шератон“. Президентът Желев заедно с много други изтъкнати българи бе също сред поканените.

3 октомври 1990 г. беше първият национален празник на отново обединената Германия – на Федералната и Германската демократична република. Тъй като преди това бяхме изпълнявали мисии във Франкфурт и Западен Бер-

лин, с огромно удоволствие поздравихме немския посланик за постигането на това така дълго чакано обединение.

Същата седмица посетих и Александър Лилов, водач на Българската социалистическа партия, като част от моите визити на добра воля на политически лидери. Вече се бях срещнал с Ахмед Доган, лидер на Движението за права и свободи с Петър Берон, председател на СДС, бях посещавал и прояви на земеделците и социалдемократите.

През онази есен също така бях домакин на един паметен обяд с г-н Георги Пирински, изтъкнат член на парламентарната група на БСП и мой познат, с когото се бях срещал още по времето на първия си мандат в България в качеството му на заместник-министър на търговията. По една случайност двама други приятели бяха в София по това време – г-н Иван Станчов и г-н Джон (Дими) Паница, така че поканих и тях. Моите трима изтъкнати и речовити гости говореха английски еднакво добре, но очевидно имаха различни политически възгледи. Възникна оживена дискуссия на тема осъждане на бившите комунисти за пресъпленения, извършени през 45-годишното им управлвние – гледище, поддържано от господата Станчов и Паница. Господин Пирински отбеляза, че СДС иска да вмени на бившите членове на БКП колективна вина за извършените престъпления. Той припомни, че политическите затворници в трудовия лагер в Белене са били принуждавани да пеят песен, в която признават своята вина: „Прегрешихме пред народа“. „Сега – продължи Пирински – от нас се иска да пеем същата песен.“ Отговорих, че разбирам неговата загриженост за колективната вина. Съгласих се, че много бивши членове на БКП са били комунисти само формално и в никакъв случай не може да се приеме аксиоматично, че дори партийни-

те функционери са виновни за извършените престъпления. Вместо да се вменява колективна вина на бившите членове на БКП, не е ли по-добре прокуратурата и съдът да разследват личната вина на функционери, полицаи и надзиратели от затвори, обвинени в издаването на заповеди за извършване на ужасните престъпления: убийства, мъчения, затваряне за политически възгледи и по скалъпени обвинения, сплашване, тероризиране и т.н.? Излишно е да казвам, че ние не разрешихме този трънлив проблем на обяда в този ден, нито пък нашата дискусия повлия на бъдещата политика по темата.

Въпреки многобройните смуцаващи съобщения в българските медии за българи, станали жертви на ужасни злоупотреби през комунистическия период и за прословутия български Гулаг на трудовите лагери, не бяха предприети никакви системни разследвания и процеси срещу възможни отделни извършители на престъпления. И въпреки моите и на г-н Пирински опасения, не се повдигнаха никакви обвинения срещу членове на БКП за колективна вина за извършени престъпления по време на комунистическото управление. Доколкото си спомням, най-важният процес беше този срещу бившия президент Тодор Живков. Той беше арестуван и обвинен, че носи отговорност за многобройни престъпления и злоупотреби с властта. Накрая той беше осъден предимно за злоупотреба с обществени фондове на домашен арест в луксозната вила на свои роднини в Бояна, където по-късно почина от естествена смърт.

Друг известен случай възникна през 1992 г., когато главният прокурор нареди г-н Андрей Луканов, изтъкнат и противоречив депутат от БСП и бивш министър-председател, да бъде арестуван и задържан за разследване за месец-

два, след което беше освободен по болест. Доколкото си спомям, срещу него никога не се повдигна формално обвинение, нито се заведе съдебен процес. Няколко години по-късно той беше застрелян във входа на блока, където живее, при мистериозни обстоятелства.

Ивон поиска среща на добра воля с г-жа Мария Желева, съпругата на президента, която бе определена за 26 октомври. Ивон приготви малък подарък – образец на ватирана бродерия от Амишите, религиозна група от щата Пенсилвания. Г-жа Желева искаше да узнае всичко за Амишите, за техните религиозни вярвания и култура. Тъй като тя не говореше английски, а познанията на Ивон по български се свеждаха до социални поздравии и пазаруване, разговорът трябваше да бъде превеждан на двата езика. Една неофициална визита, която се предполагаше да продължи 20 минути, скоро се проточи до 40. Когато Ивон, по това време активен пушач, притеснено попита дали може да изпуши една цигара, г-жа Желева и преводачът ѝ прихнаха да се смеят. И двамата искали да запалят, но понеже били чували за американската кампания против тютюнопушенето, се въздържаха! Връзката от тази среща между Ивон и Мария Желева прерасна в приятелство. По-късно Мария заедно с други съпруги на посланици бе поканена на обяд, организиран от Ивон. Те поддържаха връзка по време на цялата ни мисия в София.

На 17 октомври направихме първото си пътуване извън София до Югоизточна България, където етническите турци бяха изстрадали кампанията за смяна на имената, продължила от 1984 г. до свалянето на Тодор Живков от власт през 1989 г. Тъй като кампанията беше станала поинтензивна в края на 80-те години, върху над 300 000 бъл-

гарски турци беше упражнен натиск да емигрират в Турция. Това бе една политика както брутална спрямо жертвите си, така и вредна икономически за един цял регион от Югоизточна България, който изгуби добре образовани професионалисти, работници и селяни. Исках с визитата си да покажем американската подкрепа за новата България, която беше обърнала гръб на репресиите от миналото. С Ивон отидохме до малкото градче Джебел, където се срещнах с кмета, български турчин, и с етнически българи. На всички изразих подкрепата на моето правителство за демократична България, където всички граждани са равни. Ивон обиколи няколко малки села в региона и там се срещна с местни жени.

Друга важна цел на пътуването ни бе да посетим Клуба на приятелите на Америка в Кърджали. Това беше първият клуб от този род в България, създаден само три месеца след свалянето на Живков. Дни след пристигането ми получих писмо в посолството от президента на клуба Валентина Иванова, с което тя ме канеше да посетя Кърджали и клуба, отворен за всички българи. В Кърджали се срещнахме с Валентина и с другите приятели от клуба, като на разваления си български очертах американската политика и отговорих на техните въпроси. На следващия ден посетих кмета на града и дадох няколко кашона с книги на градската библиотека, които определих като колекцията на клуба на приятелите на САЩ. Ивон посети едно училище. След това обядвахме с областния управител в Хасково.

През есента на 1990 г. имах три паметни интервюта в медиите. Първото беше в „Земеделско знаме“ – вестника на Земеделската партия. Очаквах интервю с репортер, но всъщност говорих пред цялата редколегия на вестника в

продължение на повече от час. Подчертах насоките на американската политика към България и отговарях на въпросите в приятелска атмосфера. За спомен редакторът ми подари сервиз за кафе с образа на Бай Ганьо върху чашките, седнал на магаре, и с името на вестника, отпечатано на чинийките. Все още го пазим и го използваме, когато сервираме еспreso.

В една неделна вечер, на 27 октомври, бях интервюиран от г-н Кеворк Кеворкян в неговото телевизионно предаване „Всяка неделя“. Искях да направя това на български, но не го говорех толкова свободно и затова цялото интервю беше излъчено със симултантен превод – процедура, която може да се окаже объркваща, докато човек свикне едновременно да слуша преводача и да говори на английски. Някои от въпросите бяха провокативни, каквато е обикновено журналистическа практика. Например след като припомни, че преди Първата световна война чуждите дипломати в София обичали да казват, че най-доброто място за един дипломат в България е във влака за Виена, той попита: „Къде смятате да прекарате вашето време, г-н посланик?“ Отговорих, че имам честта да бъда американски посланик в България – страна, с която вече съм запознат, и че възнамерявам да остана в България, сред българите. Уверих телевизионните зрители, че политиката на САЩ е да поддържат и подпомагат българския преход към демокрация и пазарна икономика. Г-н Кеворкян бързо отвърна: „А колко време ще отнеме това?“ Сега си спомням, че моят наивен отговор беше, че преходът може да се извърши за по-малко време, отколкото той предполага. (В този момент аз все още си въобразявах, че сред българите има широк консенсус, тъй като много по-

литици употребяваха сходни думи, когато говореха за политически и икономически реформи. Скоро открих, че едни и същи думи могат да имат различни значения.) Влагайки по-зловещи нотки, г-н Кеворкян запита дали собствениците на хотел „Шератон“ трябва да се страхуват, че могат да бъдат бомбардирани. „Защо трябва да се страхуват?“ – отговорих аз, като добавих, че хотелът приема бизнес клиенти, които харчат пари в България и създават много работни места за българи. Накрая, като всеки от интервюираните в предаването, бях помолен да напиша някакъв цитат за зрителите. Аз предложих думите на президента Франклин Рузвелт при встъпването му в длъжност през 1933 г., в разгара на Голямата криза: „Единственото нещо, от което трябва да се страхуваме, е самият страх!“ Помислих си, че неговите думи ще окуражат българите, които преживяваха фундаментален преход и се изправяха пред неизвестно бъдеще.

Третото интервю беше на 16 ноември заедно със съветския посланик Шарапов. Г-н Продев, редакторът на „Дума“ – вестникът на социалистите, реши, че ще бъде интересно да съпостави неговите и моите отговори на поредица въпроси, така че читателите да могат да ги сравнят и да открият разликите в нашите позиции. По време на интервюто думите на посланик Шарапов, произнесени изцяло на руски, се превеждаха от преводач от Руското посолство. Аз пък проведох интервюто на български с помощта на млад български служител от моето посолство; той от време на време вмъкваше по някоя българска дума, която не знаех. Имаше също така разлика в начина, по който отговаряхме на въпросите. Посланик Шарапов по-скоро изнасяше лекция пред редактора и чрез него – пред българския

народ и неговите политици. Например (перифразирам) той каза: „Вие, българите, трябва да реформирате икономиката си, да избегнете граждански конфликт, а вашият Парламент трябва да избърза с реформите; Съветският съюз не може повече да ви помага.“ Аз бях по-дипломатичен. Казах, че българите сами трябва да вземат решение за своите бъдещи конституция, правителство и икономика. Поздравих ги, че преходът им към демокрация до този момент е в общи линии мирен и за юнските избори, които бяха избрали Великото народно събрание за приемането на новата конституция. Също така уверих българите, че САЩ ще ги подпомагат в установяването на новата политическа и икономическа система, която бяха пожелали.

Въпросите продължиха около половин час. След това г-н Продев направи жест към масата с мезета и напитки пред нас и попита: „Ваши Превъзходителства, бихте ли желали да направите пауза и да се подкрепите, или предпочитате да продължите?“ С посланик Шарапов се спогледахме и аз изчаках неговия отговор – все пак той беше посланик в София доста преди мен. Не каза нищо и аз приех предизвикателството. „Г-н редактор – казах аз – предлагам да продължим. Това са нормалните диплоаматически задължения. *Това е нашето работническо дело*“ – казах на български, използвайки името на вестник „Дума“ по време на комунистическия период. Продев изглеждаше стъписан. „Не, Дума, Дума“ – почти извика той. Посланик Шарапов се усмихна на моята шега, а младият ми български колега сподави смеха си. Сигурно обаче съм платил за дързостта си, защото през следващите месеци статиите в „Дума“ бяха насочени срещу мен и политиката на моята страна или най-малкото срещу интензивността ѝ.

През октомври „Подкрепа“, водена от Константин Тренчев, проведе обща стачка с искане министър-председателят Луканов да подаде оставка и, като следствие от това, Социалистическата партия да се откаже от правото си да формира правителство, извоювано на юнските избори. Страната беше блокирана за няколко дни и всеки ден група демонстранти се събираха пред кабинета на Луканов с викове „Оставка“. Така се случи, че в деня, в който имах среща с Луканов по други въпроси, те пак се бяха събрали и приветстваха моето пристигане, очевидно убедени, че ще окажа натиск върху него, което всъщност не беше вярно. Спомням си, че по това време бях загрижен да не би стачката да прерасне в насилие, но както често се случва в България, въпреки разгорещената реторика, участниците проявиха мъдрост и не прибегнаха до насилие. За моя изненада – и без мое участие – Луканов внезапно подаде оставка, а Социалистическата партия не излезе с предложение за друг министър-председател от нейните редици. Вероятно се опасяваха, че той ще бъде подложен на по-нататъшни демонстрации от страна на „Подкрепа“ и СДС.

Междуществието трая няколко седмици и беше допълнително удължено вследствие на оставката на председателя на СДС д-р Петър Берон. Доколкото си спомням, върху г-н Берон, учен и член на Българската академия на науките, бе оказан натиск да си подаде оставката след като откъси от тайното му полицейско досие бяха публикувани в медиите. В изтеклата информация се твърдеше, че той е докладвал пред ДС не само за контактите си с чужденци, предимно учени – общо изискване за всички българи по време на комунизма, а и за своите български колеги от

Академията. Тези материали предизвикаха не само политическа криза по онова време, но и всеобща и трайна загриженост сред българските политици за рисковете, които тайните досиета представляваха. Човек не можеше да бъде сигурен какво съдържа неговото досие и как може да изчисти името си, ако например в документа се твърди, че той е работил за ДС като информатор, независимо дали това е вярно или не. Случаят с г-н Берон показва, че подобно твърдение в дадено досие автоматично може да провали нечия политическа кариера.

Тревогите, породени от този случай, несъмнено се засилиха след решението на Германия наскоро след това да отвори километрично дългите тайни досиета на ЩАЗИ (ДС на бившата ГДР). Източногерманците реагираха с гняв, болка и завеждане на дела, когато узнаха от досиетата си, че съседни, роднини, приятели и дори брачни партньори са участвали в широката мрежа от информатори, подавали информация на ЩАЗИ, която е наблюдавала и контролирала всеки момент от техния живот в продължение на 45 години.

По време на моя мандат въпросът за българските досиета от време на време се повдигаше в Парламента, но не се прие никакво решение за тяхното отваряне. Веднъж обсъждах тази тема с португалския посланик, Негово Превъзходителство Луис Ферейра Гонзага, който ми каза, че някои български политици са обсъждали с него и с испанския му колега решението, които техните две страни са взели: да затворят завинаги тайните полицейски досиета от времето на фашистките режими в Португалия и Испания. Посланикът каза, че според двете правителства отварянето на досиетата ще предизвика повече болка и

гняв, отколкото облекчение, така че за предпочитане е те да останат затворени. Според мен българските политици намериха това решение за убедително, макар че Парламентът не гласува за затваряне на българските досиета. След дискусии с политическите партии президентът Желев предложи Парламентът да избере непартийно правителство от експерти, които да наследят Лукановото правителство и да управляват страната до приемането на новата конституция и провеждането на избори съгласно с нейните клаузи. Той предложи за министър-председател един бивш съдия, г-н Димитър Попов. Парламентът одобри новото правителство през януари 1991 г., доколкото си спомням.

Събота, 17 ноември 1990 г., отбеляза едно от онези непредсказуеми, но паметни събития в София. Икономическият служител в посолството предложи да отида на летището по случай пристигането на два самолета „Боинг 737“, наети от авиокомпания „Балкан“. Той добави, че самолетите са с двигатели френско производство и че френският посланик също има намерение да присъства. Когато пристигнах на летището, хиляди българи, включително няколко високопоставени служители, бяха около пистата да посрещнат самолетите. Скоро разбрах, че българите гледат на тях като на символ, че България става истинска и модерна европейска страна. Въпреки че „Балкан“ щеше да продължи да използва своите самолети „Туполев“, тези два модерни американски самолета с френски двигатели също щяха да бъдат пуснати в движение за по-кратки маршрути до Западна Европа. Друга причина да отида на летището беше, че на борда на един от самолетите се намираше един от вицепрезидентите на „Боинг“. Събитието стана новина

от първата страница на вестниците на следващия ден, понеделник.

Точно преди нашия празник, Деня на благодарността, обикновено последния четвъртък на ноември, Клубът на приятелите на САЩ в Пловдив покани Ивон и мен на бал на благодарността в хотел „Тримонциум“. Членовете на клуба бяха хора с различни професии и членове на СДС. Президентът на клуба, д-р Константин Маджаров, беше един любезен, изтънчен интелектуалец с добри обноски. След пристигането ни в Пловдив се срещнахме за кратко с ръководството на клуба. След това бяхме настанени в една от реставрираните търговски къщи от XIX в. Облякохме вечерните си тоалети: аз – смокинг, а Ивон – дълга рокля, и ни отведоха в една красива, осветена от свещи църква, където мъжки хор на име „Филипополис“ изпълни акапелно старинна българска православна музика. Това беше едно чудесно и незабравимо преживяване.

Заведоха ни в балната зала на хотел „Тримонциум“ и когато влязахме, 400 души във вечерно облекло направиха шпалир и бурно ни приветстваха. Бяхме силно впечатлени. Няколко красиви млади двойки изпълниха виенски валсове, а след това потанцувахме и ние и се наредихме пред бюфета. Докато разговаряхме с д-р Маджаров, някой каза: „Тази песен е за вас.“ Един мъж започна да пее американската балада „Джорджия“ и гласът му звучеше точно както на слепия певец Рей Чарлз. По-късно същата вечер имаше търг на местни произведения на изкуството и ние се включихме в него, като закупихме две картини на студенти от Пловдивската художествена академия. Преди да си тръгнем някой ни подари каменна скулптура, която все още с гордост държим у дома.

На следващата сутрин, преди да си тръгнем от Пловдив, посетихме новоизбрания кмет от СДС, чието име не мога да си спомня. Той топло ни приветства в Общината и ни съобщи, че няколко минути преди да се появим бившият кмет от БСП отказвал да опразни кабинета. Новият градоначалник му казал, че американският посланик пристига на посещение всеки момент и че ситуацията би била много неловка, ако той се окаже все още там. При тези думи другият си тръгна. Новият кмет ми каза, че е видял полицейското си досие с квалификация, определяща го като „второ качество“, тъй като по време на войната баща му служил в царската армия. Вследствие на това по комунистическо време той се занимавал със събиране на сметта, въпреки че имал университетска диплома по строително инженерство. След срещата и запомнящия се урок по история бързо се отправихме към София, за да посрещнем делегация на високо равнище от Вашингтон през уикенда.

Делегацията включваше заместник-финансовия министър, заместник-администратора на Агенцията за международно развитие (Американската агенция за чуждестранна помощ, ААЧП) и посланик Робърт Бари – бившия посланик в България, впоследствие координатор на Програмите за подкрепа на източноевропейската демокрация (ПИЕД). Конгресът ги беше стартирал след рухването на комунизма в бившите сателитни на СССР държави. Делегацията беше пристигнала, за да се запознае с нуждите на България и да подтикне ускоряването на политическите и икономическите реформи. През следващите три дни я придружавах на срещи с президента Желев, с подалия оставка Луканов, с министри и депутати от Великото народно събрание. Делегацията обеща да предостави широка техническа помощ.

Наскоро след нейното отпътуване одобрих назначението на г-н Джери Зар за директор на представителството на ААЧП в България, както и на няколко служители за негови сътрудници. През следващите две години и половина от моя престой в България американската помощ за страната възлезе на 75 милиона долара, като в тази сума се включи и цената на 200 000 тона царевица. По-голямата част от останалата помощ се състоеше в техническа експертиза от страна на американски правителствени агенции и от неправителствени организации, които съгласно ПИЕД можеха да предлагат практически програми за България. Одобрените от посланик Бари организации имаха право да изразходват сумите от бюджета на ПИЕД, приет от Конгреса. Някои от тези програми бяха типови, създадени например за реформи в екологичната политика или във връзка с търговското право. Много от съветниците предадоха полезна информация на българските си колеги, но малко от програмите прехвърлиха субсидии за българското правителство. На няколко пъти се свързвах с агенции във Вашингтон с цел да предизвикам промени и подобрения в техните проекти. Предложих и получих съгласие една делегация от американски фермери да посети България през зимата – време, когато земеделските стопани не са така заети, – за да обменят опит с българите, очакващи да възстановят своята земеделска собственост, колективизирана по време на комунизма.

Конгресът учреди Фонда за българо-американска инициатива (БАИ) със сумата от 5 милиона долара, доколкото си спомням, които можеха да бъдат предоставени на частни български предприятия и изплатени при умерена лихва. Подобно на частна инвестиционна банка, БАИ имаше свой

собствен борд на директорите, изпълнителен директор и управител на местния клон, от които зависеше отпускането на заеми въз основа на солидни резултати. За разлика от програмите ПИЕД, върху които аз можех да оказвам някакво влияние, БАИ беше напълно независим от мен. Въпреки това няколко пъти предложих на управителя да помисли за отпускането на заеми на малки предприятия, за които научих по време на обиколките си из страната и настоях пред БАИ да побърза с учредяването си и с отпускането на заеми на частни български фирми, възникващи през 1991 г. (за съжаление, трябва да добавя, без особен резултат). След това мудно начало и пропаднал голям заем по-късно, БАИ се съсредоточи върху по-малки суми, както бях препоръчал.

Както се очакваше, след пристигането на първата пратка от 100 000 тона американска царевица една статия в „Дума“ изнесе твърдения, че царевицата е заразена с вредни бактерии. Незабавно се осведомих във Вашингтон относно това обвинение, откъдето ми отговориха, че царевицата е проверена от американски инспектори по земеделие и окачествена като годна за консумация преди да бъде натоварена на кораб за Бургас. Служителят от „Връзки с обществеността“ към посолството уреди да направя изявление по Българската телевизия, в което заявих, че обвинението е напълно безпочвено. Обясних, че царевицата, която *даваме* на България през 1990 г. безплатно, е същата царевица, която комунистическото правителство *е купувало* няколко години по-рано. Обвиненията за заразено американско зърно скоро бяха прекъснати. Когато корабът пристигна в Бургас, аз отпътувах за там и видях как откарваха зърното с камиони до регионалните центрове,

за да бъде продавано в местна валута. Печалбата от него щеше да бъде използвана за заеми за българските земеделски стопани и за дарения за български сиропиталища. След няколко месеца пристигна втората пратка от 100 000 тона царевица. Две години по-късно, на Коледа 1992 г., бях поканен на чудесно тържество на български сираци, които бяха облечени в дрехи, ушити от частна фирма, както ми казаха, с пари от продажбата на американска царевица.

Вече споменах за двата великолепни проекта, които петдесетте доброволци от Корпуса на мира изпълняваха в България: преподаване на английски език и консултиране на хора, занимаващи се с дребен бизнес. Първите 25 доброволци пристигнаха през лятото на 1991 г., а вторите 25 – следващата година. След малко ще дам по-подробна информация за техните проекти.

На 4 и 5 декември 1990 г. министърът на правосъдието на САЩ Ричард Торнбърг и съпругата му Джени дойдоха на посещение. Когато му се обадох по време на консултациите си преди да тръгна от Вашингтон, той прояви интерес към българската музика и аз го поканих да чуе хора на катедралата „Св. Александър Невски“, който всяка неделя изпълнява прекрасни литургии. Торнбърг се срещна с президента Желев, със своя колега, българския министър на правосъдието и с депутати в Парламента. А аз уредих посещение в „Св. Александър Невски“ във вторник вечерта.

Когато пристигнахме в катедралата обаче, тя беше празна; там беше само един свещеник, с когото се сприятелихме – отец Грозев. Аз изпаднах в паника, но свещеникът ми каза да не се безпокоя и наистина, след няколко мину-

ти дойдоха група хора, заеха местата си на балкона за хористите и започнаха да изпълняват прекрасната музика на православната литургия, а един телевизионен екип ги снимаше. Внезапно обаче, сигурно в резултат на претоварване на електрическата система на катедралата от телевизионния екип, всичките бушони изгоряха изведнъж и огромната сграда потъна в мрак! Без да пропуска нито такт от музиката, Торнбърг ми каза: „Г-н посланик, попитай свещеника дали има свещ?“ Обърнах се към отец Грозев и го попитах: „Отче, имате ли свещ?“ Въпросът беше абсурден, тъй като във всяка православна църква има стотици свещи. Отец Грозев незабавно донесе свещ, при което Торнбърг каза: „Ще запаля свещ за българската демокрация!“ След посещението си той ми изпрати две снимки от престоя си в София, надписани на кирилица: „С най-добри пожелания“.

Няколко дни преди Коледа получих предупреждение от Вашингтон, че добре въоръжена терористична група от Средния изток е проникнала в София и планира да ме убие. Осведомих българското правителство за тази заплаха и поисках съдействие от негова страна за охрана на посолството и персонала. Тъй като аз лично бях на прицел, Държавният департамент ме инструктира да изведе семейството си от София, докато премине опасността. Единият от синовете ни, както и дъщеря ни заедно с приятеля си от университета бяха вече на път, за да прекарат празниците с нас във вилата на посолството на Боровец. Бяхме запланували и коледно тържество в резиденцията за всички от американския и българския персонал следващата вечер. Решихме да изчакаме пристигането на децата и да не отменяме тържеството. То се оказа чудесен случай за отпразнуване дните на мир и

приятелство и за няколко часа прогони от съзнанието ни страховете от покушение и война. Българските ни колеги в посолството се почувстваха свободни да пеят коледни песни – нещо, на което не се е гледало с добро око по време на комунизма. Те също така изпълниха народни танци за нас, американците. Разменихме национални блюда и се отдадохме на удоволствието от коледната атмосфера.

Два дни по-късно, точно след пристигането на младите, отлетяхме за Париж, за да прекараме там ваканцията. Звучи прекрасно, но не беше. Бяхме в малък хотел и се скитахме из улиците на Париж в студа, понякога в дъжд, понякога в сняг. Щяхме да се чувстваме далеч по-щастливи в Боровец, карайки ски и почивайки си край уютната камина. Настроението ни обаче се повиши от любезното гостоприемство на нашите приятели Ивон и Дими Паница. Останахме там две седмици, докато под натиска на българската полиция терористичната група не напусна България и завръщането ни беше безопасно.

Бях дълбоко благодарен на българските власти за защитата, която ни осигуриха по време на „евакуацията“, а и няколко седмици след завръщането ни, включително и по време на втора терористична заплаха един месец по-късно. Очевидно бе, че повече от една терористична група, подкрепяща Саддам Хюсеин, има за цел да атакува нашето посолство по време на акцията за освобождение на Кувейт от страна на международната коалиция, предвождана от САЩ. Бих искал също да призная, че България отправи предложение да изпрати бойна част, специализирана в обезвреждането на мини, доколкото си спомням, която да участва в разрешаването на кризата в Персийския залив, но очевидно от

това нямаше нужда. По-късно Пентагонът изрази благодарността си за предложението на българското Министерство на отбраната.

Кризата в Персийския залив и терористичните заплахи повлияха на духа на нашите служители в посолството, изостряйки неволите от извънредно студената зима на 1990–1991 г. и от липсата на мляко, хляб, бензин и други стоки, за които българите се редяха всеки ден на опашка в студа. С Ивон се опитахме да направим нещо за българските и американските служители в посолството. Много често жилищата в покрайнините на града нямаха електричество за осветление, отопление и готвене. Тъй като аз бях създавал лавката в посолството по време на предишния си престой, насърчих двете жени, които се грижеха за нея, да пригответ еднина американска и българска храна, така че всички наши служители да могат да получат топъл и хранителен обяд. Когато през зимата на 1991 г. българският лев започна да девалвира, заръчах на административния управител бързо да приравни заплатите на българските ни служители, за да сме в крачка с девалвацията. Това не беше лесно, тъй като цял отдел в Държавния департамент трябваше да одобрява промените на заплащането, базирано на преглед на икономическите данни, осигурени от нас. Веднъж трябваше да прибегна до извънредно пълномощие, за да се приравнят заплатите, докато чакахме Департамента да прегледа и одобри данните. Независимо от нашите усилия българските ни колеги се мъчеха да се нагаждат към условията на статично заплащане и рязко покачване на цените, както сънародниците им, които не работеха за Американското посолство. На шега една от служителките ни, която очевидно беше убедена комунистка, отбеляза след закъсняло при-

равнение на заплатата ѝ: „Очаквах по-добро отношение от страна на втората сила в света!“ За нея СССР беше все още първата!

В жилищните блокове, в които живееха някои от американските ни служители, беше свършило горивото за отопление и се опитахме да намерим запаси. Веднъж или два пъти трябваше да местим хората в хотели за по няколко дни, за да бъдат на топло, да имат топла вода и храна. С Ивон поканихме някои семейства да използват банята и пералните в резиденцията, но доколкото си спомням, никой не се отзова. Убедих административните чиновници в посолството да завършат плановете за наемането на метално складово помещение, в което да се инсталират бензинов резервоар и помпа. Имахме нужда от склада, за да посрещне нуждите на увеличилите се състав на посолството, а бензиновата помпа щеше да служи за осигуряването на гориво за служебния парк автомобили, а при нужда – и за частните коли. Най-трудните месеци за българите, а в по-малка степен и за американците, работещи в посолството, бяха януари и февруари 1991 г. Но с отминаването на зимата и когато икономическите и финансовите реформи, въведени от финансовия министър през февруари, започнаха да дават резултати, условията на живот и икономиката се подобриха.

През февруари 1991 г., когато коалиционната атака в Ирак беше в апогея си, аз исках да започна програмата си с посещението на колкото се може повече градове извън София, за да информирам българите из страната за американската политика и програма спрямо България. С Ивон започнахме с визита на Варна, където се срещнахме с кмета и с представители на всички политически партии в града.

Службите ни бяха осигурили внушителна охрана по време на посещението, тъй като заплахите към посолството и към мен лично бяха все още пресни. По-късно същия месец летях до Вашингтон за рутинни консултации в Държавния департамент. Когато се върнах, заедно с икономическия служител пътувахме до Сливен и Ямбол, продължавайки програмата си от визити извън столицата. В Сливен бяхме настанени в бившия почивен дом на Централния комитет на БКП, а аз бях в стаята, която ми казаха, че преди била резервирана за външния министър Петър Младенов. Бе голяма чест, но беше студено и прекарах нощта треперейки. В Габрово освен рутинните срещи, ме помолиха да откроя изложба на американски книги. Казах на български пред петдесетината присъстващи, че съм щастлив да дойда отново в българската столица на хумора... Казанлък. „Не, не, Габрово!“ – поправиха ме българите. Тогава те осъзнаха: „Аа, той се пошегува!“

Както и във Варна, се срещнахме с представители на политически партии, с кмета и с Градския съвет. В тези градове въведох практиката да провеждам отворени за посещение градски сбирки, в които говорех на български по няколко минути за американската политика и програми, съобщавайки за ПИЕД, Корпуса на мира и царевицата, която САЩ бяха отпуснали на България. След това отговарях на въпроси от страна на публиката, които бяха ентузиазирани и обикновено приятелски, като тук-таме имаше и по някое друго леко провокиращо питане. Хората обикновено бяха учтиви и щедри, обсипваха ни с цветя и ръчно изработени подаръци, като плетени покривки и дори картини.

Скоро пътуванията и речите ми разпалиха искри. През март „Дума“ започна серия от провокативни статии,

изразявящи „лично“ мнение, под заглавие: „Вашата политика и моята страна“. Авторът, чието име забравих, налагаше тезата, че аз провеждам американска политика, която е враждебна на България и българските интереси, както намекваше дори, че американската политика ще постави страната отново под турска хегемония. Няколко американски дипломати, включително и моят предшественик Сол Полански, бяха обвинени в открита подкрепа за СДС. Авторът отправи обвинението, че посланик Полански е държал реч на митинг на СДС преди изборите през юни 1990 г.

Замислих се дали да подмина статиите, или да им отвърна. Моят PR служител смяташе, че трябва да не им обръщам внимание, изтъквайки, че те отекват само сред онези българи, които вече имат изградени антиамерикански настроения. След като размислих обаче реших, че тези статии, които съчетаваха фалшификации, лични атаки към мен и колегите ми и националистически призови, бяха твърде провокативни, за да бъдат подминати. Смятах, че ако не опровергая обвиненията и дезинформацията, много българи ще решат, че те са верни. Не исках обаче и да „наливам гориво“ в един продължителен дебат с кореспондента на „Дума“. Реших да напиша едно опровержение на обвиненията, точка по точка, и да назова по списък какво прави Америка, за да подпомага България. Отбелязах, че президентът Желев беше наградил посланик Полански с орден „Стара планина“ за службата и помощта му към България и отрекох, че той или който и да било от посолството е говорил на митинг на СДС в подкрепа на тази партия или в подкрепа на която и да било партия. Окачествих тезата, че Америка планира налагането на турска

хегемония в България като абсурдна и опровергах другите безпочвени твърдения в статиите. Отбелязах и че страната ми вече изпраща технически съветници и царица, разширява дипломатическите взаимоотношения и е отпуснала стипендии на близо 200 български студенти да учат в американски университети. Вместо да отговоря с писмо на „Дума“, където можеха да го редактират и публикуват както си пожелаят, накарах PR служителя си да разпространи моя отговор във всички български вестници, радиостанции и телевизии. Доколкото си спомням, някои вестници публикуваха или поне дадоха резюме на писмото ми на следващия ден, уверявайки, че всеки, който пожелае да узнае моя отговор на статиите, може да го прочете, а „Дума“ публикува една неясна уводна статия, оплаквайки се, че не съм отговорил директно. Други статии от поредицата „Вашата политика и моята страна“ обаче не се появиха повече.

През първите месеци на 1991 г. избраният от СДС кмет на Благоевград – една дребна, чаровна и динамична жена на име Ели Масева, както и няколко нейни приятели предложиха на PR служителя на посолството Джон Мензис в техния град да се открие Американски университет в България (АУБ). Предложиха бившия партиен дом за сграда на института. Групата от Благоевград, г-н Мензис и аз представихме идеята на президента Желев, който също я одобри. Г-н Мензис събра 1 милион долара от американското правителство, както и дарение от филантропа Джордж Сорос. Убеди също така и Американската програма за обмен „Фулбрайт“ да осигури и спонсорира няколко американски професори, като получи и допълнителна академична подкрепа от Университета в Мейн. Американ-

ският Университет в България отвори врати няколко месеца по-късно, през октомври 1991 г., а президентът Желев и г-жа Елейн Чанг, тогава директор на Корпуса на мира, държаха речи по случай откриването му. Университетът продължава да обучава студенти от България и други балкански страни по дисциплини като бизнес и икономика, като досега са завършили общо десет випуска. Американското правителство заедно с други спомоществатели периодично осигуряват допълнителна финансова подкрепа за Американския университет в България, с което субсидират таксите на много от студентите. Освен че служи на България и българите, АУБ се превърна в международна образователна институция, привличайки студенти от други балкански страни. Смятам своето участие в създаването на АУБ за едно от най-големите ми постижения като посланик.

В София през зимата и пролетта на 1991 г. Великото народно събрание продължи работата си върху новата конституция и прие важни законови промени, като Търговския закон и приватизацията на земеделието. По едно време 39 депутати от СДС бойкотираха заседанията и обявиха гладна стачка пред сградата, настоявайки Парламентът да се разпусне и да се насрочат предсрочни избори, тъй като се противопоставяха на клаузите на Конституцията. Бях поканен да посетя стачкуващите в палатките им, но отказах – усещах, че не е редно един дипломат да се намесва в разгорещения дебат за Конституцията, което беше вътрешнополитически въпрос за решаване от страна на българите. Продължих обаче да се срещам с различни партийни ръководства в София, с патриарха на Българската православна църква, с главния мюфтия, както и с лидера на малката ев-

рейска общност в България. Срещах се и с местни партийни структури извън София по време на посещения из страната, обикновено от 2 до 4 на месец. В повечето градове срещите бяха с кмета, Градския съвет, партийни водачи и граждани. Информирах онези, с които се срещах, за това, как моята страна се опитва да помогне на България и изслушвах въпросите и коментарите от страна на българите по време на срещите. В Кюстендил лидерите на местната земеделска структура бяха благодарни, че американският посланик е намерил време да се срещне с тях, но се поинтересуваха защо нямат никаква вест от националното ръководство в София. В Ловеч след обичайните срещи поставих венец на мястото на бившия трудов лагер.

Повечето от срещите бяха сърдечни, но имаше и някои неудобни въпроси. През късната есен на 1991 г. в Шумен трима членове на Отечествената партия на труда ме попитаха защо САЩ планират да поставят България под турски контрол. Казах, че нямаме такива планове и че подкрепяме независима, свободна и демократична България. Отвърнаха язвително, че „някои хора“ не са съгласни. „Чухте ли какво казах? Няма истина в това обвинение!“ – отговорих твърдо аз. На среща с ръководството на БСП в Разград завърших кратката си реч за американската политика към България и попитах дали има въпроси. Една млада журналистка от „Дума“ ме попита: „Господин посланик, ще ни кажете ли как възнамерявате да се намесите в предстоящите избори?“ „Не съм кандидат, а и няма да гласувам!“ – отвърнах. Всички се засмяха и продължихме с въпросите.

В София, след като БСП бе принудена да напусне огромната сграда на Партийния дом, бяха изразени съмнения

относно бъдещата функция на сградата. Разпространи се слух, че Американското посолство планира да се нанесе там. Дадох да се разбере, че този слух е безпочвен поради три причини: „Първо, никой не ни е предложил. Второ, и да ни бяха предложили, нямаше да приемем, защото не можем да отопляваме сградата; и третата причина е, че в нея има прекалено много духове!“

До края на пролетта посещенията на технически съветници и на някои бизнесмени зачестиха. Бившите сенатори Джон Тауър и Гари Харт, които представяха американски компании, желаещи да упражняват бизнес с България, пристигнаха и ние уредихме серия визити на официални лица от правителството. През юни научих, че вицепрезидентът Дан Куейл, конгресменът Дан Ростенковски и секретарят на НАТО – генерал Манфред Вьорнер, планират посещение в София.

Вицепрезидентът Дан Куейл пристигна с жена си и децата си. Визитата му бе от особено значение, тъй като той беше най-високопоставеният американски служител, посетил България дотогава. Когато с президента Желев ги посрещнахме на Летище София по обяд, небето беше тъмно и застрашително и от него се изсипваха дъжд и град. На път за президентския комплекс в Бояна, вицепрезидентът Куейл попита Желев и мен за някакъв български поздрав, който да използва в началото на речта си. Президентът Желев предложи: „Здравейте!“ Преди и след срещата и обяда с Желев и други членове на българското правителство г-н Куейл ме накара да повтора поздрава няколко пъти, за да може да се упражни как да го казва. След Бояна Желев придружи вицепрезидента до катедралата „Св. Александър Невски“, където той трябваше да се обърне към голямото

множество, стъкло се на площада пред църквата. Дъждът и градушката, които се бяха изсипали предните два часа, вече бяха спрели.

Президентът Желев представи Дан Куейл, а тълпата аплодира и започна да скандира: „Дан Куейл, Дан Куейл, САЩ, ура!“ в продължение на няколко минути. Тогава г-н Куейл произнесе обръщението, на което го бях научил. „Зз-дра-вей-ейте!“ – каза той със силен американски акцент. На хората им трябваша няколко секунди, за да осъзнаят какво е казал, преди да избухнат оглушителни скандирания и приветствия. В този момент един слънчев лъч проби през облаците и г-н Куейл каза: „Слънцето грее над свободна България!“ Тълпата отново го приветства и след това вицепрезидентът произнесе речта, която му бях предложил и в която поздравяваше България за устойчивия преход към демокрация. Настъпи момент на смущение, когато спомена, че Великото народно събрание пише нова конституция в съседната сграда на Парламента и се разнесоха освирквания от някои членове на СДС, които не бяха доволни от проектоконституцията. Без да знае за тези противоречия, свързани с конституцията, г-н Куейл погледна объркано, а Желев му каза на английски, че ще обясни по-късно за какво става въпрос. Г-н Куейл завърши с уверението, че Америка стои зад България като приятел, който ще подкрепя и насърчава прехода към демокрация и пазарна икономика. Множеството го приветства отново, след което вицепрезидентът слезе по стълбите, за да се ръкува с хората на първите два-три реда, между които имаше и български служители на посолството. С Ивон го насочихме към една много симпатична възрастна жена, която бе чакала с часове на дъжда и градушката, за да поздрави американския

вицепрезидент, а когато той стисна ръката ѝ и я поздрави, тя му отвърна с прекрасна усмивка.

Посещението бе страхотен успех. Докато вървахме към колите, за да отпътуваме към летището, един от сътрудниците на Куейл ми каза иронично: „Твърде лошо е, че не можахте да намерите приятелски настроена тълпа! Но едва ли този прекрасен ден ще бъде отразен за повече от 10 секунди във вечерните новини в Щатите.“

Конгресменът Ростенковски, който представляваше Чикаго с неговите компактни етнически групи от Източна Европа, пристигна за два дни точно след посещението на вицепрезидента. Той посети и няколко страни от региона, към които чувства голяма близост поради собствения си славянски произход. Дадохме обяд в негова чест у дома, като имаше представители и на българските политически партии.

Бях щастлив, че бе мой ред да съм домакин на посещението на генералния секретар на НАТО Манфред Вьорнер на 13 и 14 юни, когато той пристигна с жена си. Семейство Вьорнер очарова българите и засили желанието у някои за присъединяване към НАТО. Соломон Паси, тогава млад депутат, заедно с няколко други свои млади колеги от СДС бе създаде Атлантическия клуб през март 1991 г. с цел членство в НАТО. Присъствах на учредяването на клуба и подкрепих идеята, въпреки че съзнавах, че няма да се осъществи скоро. Тогава си помислих, че идеята на г-н Паси България да стане член на НАТО е дръзка, в най-добрата традиция на Бай Ганьо. Бях щастлив да я подкрепя и продължих да я подкрепям до реализацията ѝ през 2003 г., когато приятелят ми Соломон Паси беше външен министър на България.

По време на визитата си г-н Вьорнер се срещна с президента Желев, с членове на Парламента, говори пред студенти в Софийския университет и посети Атлантическия клуб на среща в Българската академия на науките. След това посещение генералният секретар трябваше да отиде в резиденцията на британския посланик с официалната лимузина „Чайка“, осигурена от българското правителство, за да отпразнува рождения ден на кралицата, официален празник на Великобритания. Когато г-н Вьорнер и аз излизяхме от сградата на Академията, Соломон Паси покани Вьорнер да го заведе на приема със своя трабант – малка опушена кола, произведена в Източна Германия. Г-н Вьорнер, политикът, незабавно прие поканата и двамата отпътуваха по софийските улици, застлани с жълти павета, към елегантната британска резиденция. Аз ги последвах в „Чайка“-та. Снимки на Вьорнер и Паси в трабанта се появиха на повечето първи страници на вестниците на другия ден. Беше чудесен ход от тяхна страна.

Визитата на Вьорнер бе последвана от друго очарователно събитие. Един български режисьор на анимационни филми беше получил „Оскар“ за филма си, озаглавен „Консервфилм“. Помолиха ме да му връча наградата и съжалявам, че не мога да си спомня името му. Преди презентацията показаха филма – беше една невероятно находчива история за „хора“, изобразени като консерви с черешки. Те бяха щастливи, докато на власт не дойде правителството на доматите, които обявиха черешите за врагове на държавата. Черешите в кутиите трябваше да бъдат заместени с домати и „консервната полиция“ започна да арестува консервите с черешки и да ги праща в участъка, където биваха изправяни от съдържанието си и ги пълнеха с по-

литически одобрено съдържание – домати. Когато връчих „Оскар“-а на младия режисьор, той ми подари един от консервните „герои“ от филма и той все още стои в библиотеката ми.

Моят заместник, Бил Монтгомъри, си тръгна от София през юни в края на тригодишния си мандат и отиде на работа в Държавния департамент. Той ме наследи като посланик в България през 1993 г., когато моят мандат изтече. Бях се спрял на Мери-Ан Пийтърс, изтъкната дипломатка от кариерата, за заместник на Бил. Тя пристигна навреме, за приема по случай националния празник 4 юли. За съжаление Ивон беше във Вашингтон с болния ни син. Аз се безпокоях за приготовленията, тъй като няколко дни преди това валя дъжд. Бяха поканени 800 души и събитието бе замислено да се състои в градината зад резиденцията. Опънаха голяма тента в единия край на градината заради слънцето, или, не дай си Боже, дъжд. В случай на силен дъжд бях предвидил да изнесат всички мебели от дневната и трапезарията на резиденцията, за да се подслонят някои от гостите вътре, но в същото време се страхувах, че няма да има място за всички тях. За щастие 4 юли дойде със слънце и приемът се състоя в градината, независимо от влажната пръст, в която потъваха точетата на дамите. Пристигнаха повече от 600 гости, което беше почти максимумът за капацитета на градината.

Съставянето на списъка с гостите бе деликатно дипломатическо предизвикателство. Тъй като пространството беше ограничено, персоналът и аз не можехме да включим всички, които бихме желали да поканим, и определянето на максимум от 800 души неизбежно доведе до оплаквания от страна на тези, които останаха извън бройката. Спомням

си конкретно двама български политици: единият от тях дойде на приема без покана, а другият не беше поканен, защото партията му го бе заличила от списъците си няколко седмици преди 4 юли. Вторият ме обвини, че аз съм причината той да бъде отстранен.

След приема заминах за консултации в Държавния департамент и за да прекарам известно време с моето семейство. След като се погрижихме за болния ни син, с Ивон заминахме за Калифорния, за да се видим с нейните възрастни родители и с майка ми, както и с приятели от Западния бряг. При посещението си в Орегон научихме, че трима комунистически дисиденти в Москва са отвлекли съветския президент Михаил Горбачов и семейството му по време на почивката им в Ялта при опит за държавен преврат.

По съвпадение американският кораб „Белнап“, флагманът на VI американски флот, беше на посещение във Варна, което се случваше за пръв път. Командирът, адмирал Уилям Оуенс, се среща с президента Желев и *шарже д'афер* Мери-Ан Пийтърс в мое отсъствие. Президентът Желев направи много силно изявление, заклемявайки опита за преврат, и призова към връщане на Горбачов на власт. Мисля, че изявлението му бе първото по рода си, направено от държавен глава, при това много решително. Очевидно някои българи подозираха, че САЩ предварително са знаели за опита за преврат и са насочили „Белнап“, за да го осуети. Подобни подозрения бяха безпочвени. Визитата беше насрочена много време преди събитията в Москва и Ялта. По мое мнение тяхното присъствие във Варна беше напълно случайно. Президентът Желев заслужава похвала за смелата си позиция срещу заговорниците, както и Борис

Елцин, който решително се справи с тях в Москва. За щастие президентът Горбачов се върна на власт, за да ръководи мирното разпадане на СССР, което по моя преценка му извоюва голяма признателност от страна на цялото човечество.

Когато се върнах в София в началото на септември, България беше в разгара на подготовката за парламентарните избори през октомври съгласно новата Конституция, приета от Великото народно събрание, въпреки възраженията на консервативното крило на СДС, което се беше разцепило на две фракции – консервативна, известна като тъмносини, и левоцентристка, известна като светлосини.

Преди изборите до българския Конституционен съд беше постъпило предложение да се забрани на Движението за права и свободи (ДПС), известно като турската партия, да участва в тях, тъй като много (но не всички) от неговите членове са етнически турци. Гласъкът за това предложение, основаващо се на един член в новата Конституция, забраняващ партии на етническа или религиозна основа, беше даден много месеци преди това, когато няколко изтъкнати политици заявиха публично, че на „турците“ не трябва да се разреши да гласуват или да бъдат избирани в Парламента. Аз бях разтревожен, че моето правителство и други западни демокрации ще приемат с неразбиране отнемането на право на глас на български граждани. За щастие Конституционният съд постанови, че ДПС не е партия на етническа основа и може да участва в изборите.

Когато дойде изборният ден през октомври 1991 г., аз и други посланици изразихме желание да участваме като чуждестранни наблюдатели. Пътувах до няколко града на север от София и бях впечатлен от професионализма и чув-

ството за отговорност, демонстрирани от хората, обслужващи изборните секции, при изпълнението на задълженията им. В Ботевград един изтъкнат политик от СДС поиска да се снима с мен в знак на подкрепа за него и неговата партия. Отказах, разбира се. Верен на своето изявление пред журналист от БСП в Разград, аз не бях привърженик на никаква партия, нито пък гласоподавател.

При обявяване на изборните резултати стана ясно, че светлосиньото СДС печели 34% от гласовете, следвано с много малка разлика от БСП – 33%. Доколкото си спомням, ДПС спечели 18%. Светлосините и ДПС се споразумяха за коалиционно правителство с председателя на СДС Филип Димитров, който стана министър-председател. Той предложи няколко известни имена за министри, с които се познавах; сред тях бяха Стоян Ганев – за външен министър, Димитър Луджев – за министър на отбраната, и Йордан Соколов – за вътрешен министър.

При първата си среща с новоизбрания премиер Филип Димитров го посъветвах колкото се може по скоро да пристъпи към приватизация на икономиката, докато тя е все още сравнително силна. „Ако се забавите, икономиката ще отслабне и приватизацията ще се затрудни. Международните специалисти по икономика са предложили няколко модела за приватизиране на централизираните икономики, но нито един от тях не е имал възможност изцяло да приватизира напълно централизирана икономика, така че никой не може да каже със сигурност какво ще последва. Според мен вие трябва да разгледате тези модели и да решите кой от тях е приложим за България, като при това започнете колкото се може по-скоро, преди икономиката да е тръгнала още по-назад.“ Моите съвети тогава и сега, в ретроспек-

ция, ми се струват разумни, но съзнавах, че за мен е по-лесно да ги давам, отколкото българските политици да ги прилагат. Премиерът Димитров се беше кандидатира и бе издържал теста на изборите, за разлика от мен. Той трябваше да отговаря пред избирателите и пред опонентите си и да води коалицията с крехко мнозинство в Парламента при прокарването на решаващите реформи.

През следващите месеци коалицията СДС–ДПС про-кара няколко важни закона за реформи, но не успя да приватизира много от големите държавни предприятия, преди да изпадне в първата от трите кризи и да падне от власт година по-късно. Някои от държавните предприятия оцеляха само благодарение на субсидии от държавния бюджет, но тяхното затваряне излагаше на риск или вещаеше загуба на работните места за хиляди служители и работници. Членовете на БСП, участвали в създаването на държавните предприятия по време на комунизма, искаха да ги съхранят и се страхуваха, че приватизацията ще позволи на чуждестранни инвеститори да ги закупят на ниска цена. Истината бе, че едва ли чуждестранните инвеститори бяха заинтересовани от инвестиране в губещи предприятия. България обаче се нуждаеше от тези инвеститори, за да създаде нова индустрия, която да поеме работниците, освободени вследствие на приватизацията.

Веднага след като новият Парламент одобри Филип Димитров за министър-председател, както и министрите, предложени от него, вестник „Дума“ препечата една статия от левия гръцки вестник „Епикеротита“, в която се твърдеше, че американският посланик в София е поканил натовски посланици и президента Желев в Американското посолство, където той го е уведомил кой ще участва в новото бъл-

гарско правителство. Това беше класическа дезинформация, при това напълно абсурдна. Притесняваше ме, че българите са склонни да вярват на това, което пише във вестниците, а в конкретния случай, тъй като статията бе препечатана от вестник в натовска страна, тя звучеше по-правдоподобно, отколкото ако бе написана в България. Освен това някои българи смятаха, че САЩ са поели ролята на „големия брат“ в България след разпадането на СССР.

Реших, че най-добрият начин да се отвърне на тази статия е иронията. По време на обедна среща същия ден съзрях Иво Инджев, тогава начело на БТА. „Иво – попитах, – интересуваш ли се от моя коментар на днешната статия в „Дума“, в която се твърди, че натовските посланици са избрали новото българско правителство?“ „Да“ – отговори той, явно заинтригуван от въпроса ми. „От първата до последна дума в тази статия няма нито една вярна дума“ – изрекох моя изрепетиран коментар на български. Иво се засмя на опита ми за игра на думи на български и каза, че ще го публикува. Надявах се, че българите няма да повярват на тази възмутителна статия, но един изтъкнат депутат социалист се обърна към датския посланик Клаус Капел и го запита с упрек: „Как може да се намесвате по този начин в политиката на нашата страна?“ Иначе не чух протести от страна на други българи.

Президентските избори, съгласно новата Конституция, се проведеха през декември 1991 г. Президентът Желев се кандидатира за преизбиране срещу няколко опонента, включително кандидата на БСП господин Вълканов, академик Благовест Сендов и г-н Жорж Ганчев. Емоциите стигнаха висок градус след като кандидатите си размениха взаимни обвинения. Светлосиньото СДС оттегли

подкрепата си за Желев, тъй като го идентифицираше с тъмносиньото СДС след разцеплението в тяхната партия през лятото на същата година. В края на краищата те го подкрепиха, макар и не единодушно. Президентът получи най-много гласове, но те бяха по-малко от 50% и затова се стигна до втори тур. През януари 1992 г. той бе избран със значително мнозинство, доста над 50%, за срок от 5 години.

През първите месеци от своя мандат правителството на Филип Димитров, подкрепяно от мнозинството на СДС и ДПС в Парламента, прокара закони, които връщаха градската собственост, национализирана от комунистите. Скоро щеше да се забележи рязката промяна, след като нови частни ресторанти и магазини започнаха да се появяват в центъра на София и в други градове из страната. Също така беше прокаран Закон за приватизация на част от обработваемата земя, национализирана навремето, но, должото си спомням, това беше земя в малки планински селища, а не в големите колективни стопанства в Тракия, Мизия и Добруджа. Все пак някои собственици на земя, включително и семейството на моя шофьор, си възстановиха земи в споменатите планински области, собственост на техния род в продължение на поколения.

Правеха ни впечатление и новите форми на частна инициатива. Един нов тип бизнес бе това, което нарекохме „гаражна търговия“. Гаражите се превръщаха в кафенета и малки бутици за продажба на козметика, украшения, дрехи – често ръчна изработка, и, разбира се, в барчета. В няколко града извън София американски доброволци от Корпуса на мира дадоха своя принос, като насърчиха местната индустрия, помагайки на „бабите“ да пласират своите чу-

десни домашно изплетени пуловери в София, а дори и в Америка. Виждал съм пуловери с етикет, пришит отвътре, от който се разбира, че те са изработени с любов от някоя жена от Горна Оряховица или от друг град, както и посочващ и нейното име. Точно този личен елемент правеше ръчно изработените пуловери много атрактивни за американските клиенти. А бабите по този начин припечелваха по някой лев за своя труд.

С Ивон предложихме подкрепата си и за българските занаятчии. Предложихме на килимарската фабрика в Котел и на занаятчиите от Самоков да донесат свои изделия в София и им осигурихме безплатна изложбена площ, където да ги покажат на дипломатите от американското и други посолства. Те ги продаваха на място, а се получиха и допълнителни поръчки за килими от Котел. Дори предложих на фабриката да произвежда килимчета, които клиентите на хотел „Шератон“ могат да навиват и да вземат със себе си в куфарите, но директорът отказа, защото според него хотелът щял да наложи такса за това, че килимите се продават на негова територия. Очевидно той не бе възприел капиталистическия пазарен манталитет в посткомунистическия период.

Малко по малко американските инвеститори започнаха да проявяват интерес към България. Г-н Франк Карлучи, бивш министър на отбраната и бивш заместник-директор на ЦРУ, в съдружие с един американец от ирански произход – г-н Хузханг Асари, откри американска банка в София. Те започнаха да търсят други американски инвеститори. Американската електрическа и ядрена компания „Уестингхаус“ се включи и спечели проект за разработка на обект за съхраняване на ядрени отпадъци в АЕЦ Козло-

дуй. Друга американска компания спечели договор за инсталiranje на сателитни телефонни връзки със Западна Европа и Америка. Един американски предприемач се опита да инвестира във фабриката за магнитни глави в Разлог. Посетих града заедно с него и поощрих сключването на сделката, което щеше да позволи възвръщането на пълния капацитет на завода и на заетостта на работната ръка. Тя обаче се провали, явно поради несъгласието от страна на директора на завода, а вероятно и на местни политици. Често помагах на американски бизнесмени да се срещат с български политици, включително с министрите на търговията, на финансите, и дори с министър-председателя, като лично ги придружавах на тези срещи. Няколко атрактивни офери обаче не можах да се реализират поради неблагоприятни (и остарели) закони и разпоредби и бюрократична инерция.

През януари 1992 г. министърът на отбраната Димитър Луджев ми се обади, за да попита дали мога да му препоръчам някой, който да посъветва министерството при съставянето на бюджета на отбраната. Той обясни, че при комунизма Политбюро просто е отделяло някаква сума за министерството и то е трябвало да се задоволи с тези пари. Според новата Конституция министерството представя проектобюджет на Парламента и го защитава. Свързах се с Вашингтон и след две седмици пристигна един пенсиониран специалист по бюджета на Пентагона, който през следващите две седмици разясняваше на администраторите в министерството как се съставя военният бюджет и как той се защитава в Парламента.

Министър Луджев покани и един екип от специалисти от Американската агенция по оръжеен контрол и разоръ-

жаване да инспектира българските ракети SS-23 и да удостовери, че не са снабдени с ядрени глави. Това беше с цел да успокои страховете във Вашингтон и Западна Европа. Ракетите обаче не бяха унищожени по това време, за разлика от други източноевропейски страни.

През февруари 1992 г. заминах за консултации във Вашингтон и за да придружа премиера Димитров по време на неговата неофициална визита – първата на български премиер, откакто двете държави са установили дипломатически отношения през 1903 г. Той произнесе изключителна реч пред многолюдната аудитория от американски бизнесмени и служители от Министерството на търговията във Вашингтон относно българския преход към пазарна икономика и желанието за привличане на чужди инвестиции. На подиума го последва заместник-министърът на външните работи Лари Ийгълбъргър, който характеризира България като „най-добре пазената тайна в Източна Европа“. Бях очарован от този комплимент от страна на г-н Ийгълбъргър – един от най-ерудираните американски политици по въпросите на Източна Европа. Надявах се, че неговият коментар ще убеди неколцината останали копиеносци на Студената война във Вашингтон, че на България трябва да се гледа като на страна от първата редица измежду новите демокрации в региона.

На 3 март 1992 г. – новия национален празник на България, министър-председателят Димитров се срещна с президента Джордж Буш-старши в Овалния кабинет на Белия дом. Присъствахме още държавният секретар Бейкър, съветникът по националната сигурност Скоукрофт, посланик Пишев и аз. След задълбочена дискусия министър-председателят закачи мартеница на ревера на президента Буш и

обясни значението на този уникален български обичай. Президентът му благодари и отново го поздрави за напредъка, който българското правителство постига в прехода към демокрация и икономически реформи, като увери г-н Димитров в последователната подкрепа от страна на Америка. Когато другите напуснаха кабинета, г-н Скоукрофт ми направи знак да остана за традиционната снимка с президента. След няколко седмици получих тази снимка, където бяхме двамата с Буш пред камината в Овалния кабинет с любезния надпис: „На посланик Кен Хил с най-голямо уважение, Джордж Буш.“

След завръщането ми в София в правителството на Димитров се разрази криза, засягаща министъра на отбраната Луджев, който явно бе взел някакво решение, без да го съгласува с министър-председателя и с Националния координационен съвет на СДС. От г-н Луджев бе поискана оставка, но той отказа. Кризата се проточи седмици наред. През май имаше ново посещение на военен кораб от VI американски флот, този път „Уитби Айлънд“, в пристанище Бургас. Отпътувах за Бургас, за да приема голяма пратка лекарства, дарение от Американския военен флот за използване в български болници. Моряци от кораба също така участваха в ремонта на едно българско сиропиталище. Тъй като Бургас беше неговият избирателен окръг, министърът на отбраната, който рядко се задържаеше в своя кабинет, също пристигна, за да приеме командира на VI флот адмирал Оуенс на борда на българския флагман „Смели“. При моето протоколно участие в тази важна военна визита аз, разбира се, внимавах да не взема страна в разногласията сред българското правителство.

През пролетта на 1992 г. Иван Селин, директорът на Американската комисия по атомно регулиране, посети България, за да види ядрения комплекс Козлодуй. Поради сходната технология и конструкция на българските реактори с реактора от инцидента в Чернобил, особено в Европа, но отчасти и в САЩ съществуваха сериозни опасения относно безопасността на реакторите. Някои групи в Централна Европа настояваха тези в Козлодуй, както и други реактори съветско производство да бъдат спрени и демонтирани незабавно. Германия беше спряла съветския реактор в източната част на страната, но по този начин не предизвика загуба на доставки на електричество, тъй като енергийната система на Западна Германия имаше достатъчен капацитет, за да покрие нуждите на отново обединената страна. България обаче разчиташе на Козлодуй, който осигурява 40% от нейното електричество. Въпреки че имаше проекти за чуждестранна помощ, които целяха да подобрят ефективността на старите заводи, работещи с въглища, нищо във фазата на планиране не можеше да компенсира дефицита, който би се получил, ако Козлодуй бъде затворен.

Съпроводих г-н Селин, моя предишен началник, когато беше заместник-държавен секретар по мениджмънта, до Козлодуй и влязох в два от реакторите с групата. Той разбираше от реактори, а и разбра, че Козлодуй играе жизненоважна роля в производството на енергия в България. След като обиколи съоръжението заключението му бе, че то се управлява по възможно най-безопасния начин, имайки предвид условията, които преобладаваха в България по това време. Отбеляза, че България не може да си позволи закриването им, но и добави, че ако тези реактори се на-

мираха в САЩ, те щяха да бъдат спрени и демонтирани незабавно.

Една от задачите, които си бях поставил като посланик, беше да построя или да се сдобия с нова сграда, която да замени старата неподходяща и опасна постройка на улица „Съборна“ (преди „Александър Стамболийски“), в която се помещавахме. По време на тригодишния си мандат посетих множество обекти, но нито един от тях не излезе подходящ поради различни причини. Един парцел земя на булевард „България“ не беше одобрен от официални служители на Държавния департамент. Предложението за две сгради, което министърът на архитектурата Карадимов направи, беше оттеглено от българските власти, а се предполагаше че Музикалното училище на улица „Оборище“ е свободно, когато министър Карадимов ми предложи да го посетя и огледам. В резултат определих един екип от експерти по недвижими имоти от Държавния департамент да отидат на инспекция. Когато пристигнали обаче, директорката на училището отказала да ги пусне и заплашила, че ще се барикадира заедно с учениците в сградите, ако посолството направи опит да се сдобие с тях. Не сметнах за необходимо да се конфронтирам с подобен род решителност и така се отказах от търсенето на ново място за посолството, оставяйки това за моите наследници. Бях очарован, когато през 2003 г. посетих новата красива сграда на посолството в Лозенец, която посланик Джим Пардю беше успял да построи.

Успях обаче да изпълня една друга важна задача – отварянето отново на Американския колеж в София. По време на предишното ми пребиваване в София бях прочел историята на колежа до неговото затваряне през юни 1942 г. пора-

ди избухването на Втората световна война. Бях горд с ролята и помощта, която американските мисионери са оказали по време на османското владичество през XIX в. за основаването на училища и възраждането на българското образование, което е било низвергнато по това време. Американският колеж в София бе наследник на Американското училище в Самоков и на други по-ранни училища. Той осигурявал висококачествено образование за българските ученици, преди да бъде затворен по време на войната и национализиран през 1947 г. Преди да дойда в София през 1990 г., се срещнах с председателя на настоятелството на колежа и научих, че група американци са запазили и инвестирали фондовете на училището в продължение на повече от 40 години с надеждата, че един ден отново ще могат да го отворят. Уверих председателя, че разполага с моята подкрепа.

През май 1992 г. с Ивон бяхме поканени на вечеря от випускниците на Американския колеж от 1942 г. Прекарахме чудесна вечер с прекрасни хора, които бяха изтърпели дискриминация и преследване по време на 45-те години комунизъм, защото са учили в Американския колеж в София. Но те си оставаха любезни, образовани и възпитани хора, които между другото говореха прекрасен английски, незасегнат от съвременната американска телевизия и попкултура.

След като Димитров встъпи в длъжност, с него и вътрешния министър Соколов обсъдихме възможността да се възстанови колежът, понеже земята и сградите в Симеоново се използват за учебна база на Държавна сигурност, а членовете на Управителния съвет от Ню Йорк също бяха дошли на посещение, за да се срещнат с тях. Правителството на Димитров одобри възстановяването на колежа и но-

вият директор, доктор Роджър Уитекър, пристигна през пролетта на 1992 г., за да контролира ремонта на оригиналния комплекс, построен още през 20-те години. Той извърши чудо, защото през септември министър-председателят Димитров и аз бяхме с него и възпитаници на колежа на церемонията по възстановяването му. Няколко от чудесните първоначални постройки изглеждаха много красиви след ремонта. Колежът продължава да привлича способни български ученици, които след това се записват във водещите университети в България и САЩ.

Третата значима цел, която си бях поставил, бе да покана в България екипа за въздушна акробатика на Американския военен флот – „Сините ангели“, по време на моя мандат. Подобна възможност се откри през лятото на 1992 г., когато флотът предложи шоу на 9 септември. Тъй като по време на комунистическия период това беше национален празник, аз незабавно поисках друга дата, но програмата им беше запълнена месеци преди това и не можеха да се правят промени. Шоуто в България или трябваше да бъде на 9 септември, или въобще нямаше да се състои. Когато информирах президента Желев за този проблем, той неохотно се съгласи, като каза, че това не е идеалната дата, но че аз ще трябва да обясня на българския народ защо е избран денят 9 септември. По телевизията обясних проблема и добавих, че „Сините ангели“ ще покажат своята програма на пловдивското военно летище. Входът беше свободен за всички, които пожелаят. Допълних, че онези, които искат да честват бившия празник на тази дата, вероятно ще го направят на друго място.

„Сините ангели“ представиха своята програма на военното летище в Пловдив. На 8 септември те проведеха

репетиция, но тя се оказа пълноценно представление на онова, което щеше да бъде изпълнено на следващия ден. Имах възможността да покана на репетицията целия персонал на нашето посолство, семействата на чужди дипломати и голяма група български ветерани и сираци. На официалната демонстрация поканих президента Желев и цялото българско правителство, началника на Генералния щаб и висши офицери, както и пилоти от българските ВВС. Наблюдавахме шоуто от втория етаж на контролната кула, а десетки хиляди български граждани стояха на пистата и пред хангарите под нас. Беше сензационно. Реактивните изстребители на военния флот летяха един срещу друг почти със скоростта на звука и изпълняваха сложни маневри, а зад мен група пилоти от българските ВВС реагираха шумно на смелите и опасни каскади. След демонстрацията президентът Желев даде прием, на който присъстваха пилотите на „Сините ангели“. Те отдадоха чест отривисто и разговаряха радостни, смесвайки се с висшите служители и офицери. Само на официалната демонстрация присъстваха повече от 100 000 души, а над 4 милиона зрители я наблюдаваха по Националната телевизия същата вечер.

Ивон бе развила интерес към изкуството и бе взимала уроци по рисуване в Замбия. Поради тази причина тя прояви интерес и към богатото и превъзходно българско изкуство и към поезията, до които имахме малък достъп по време на първия ни престой в България. Тя се запозна със Сули Сеферов, Светлин Русев, скулптора Стефан Начков и други от София и чрез Марияна Клисурова, заместник-директор на Художествения музей във Варна, със Стоимен Стоилов, Явор Цанев, Маргарита Войнова и със Сашо Анастасов от

същия град. Запознахме се и с поета Любомир Левчев и неговата съпруга, художничката Дора Бонева.

Запознах се с няколко български музиканти и с Ивон често посещавахме оперни, балетни, оркестрови и вокални представления, винаги когато можехме да отделим време от други обществени задължения. Много паметно събитие беше един концерт на Софийския женски оркестър в криптата на „Св. Александър Невски“, последван от Софийския мъжки хор, който изпя „Многая лета“. На 4 юли 1993 г. българо-американският джазмен Милчо Левиев изнесе чудесен концерт в НДК, а Теодоси Спасов свири на кавал. Организаторът на тази проява, председателката на българското Дружество на жените, бе болна, така че след концерта отидох да поздравя Милчо и неговия оркестър. На български аз изразих уважението си към него като към син на България и гражданин на САЩ, който е намерил мост между американските и българските музикални форми. Приключих словото си, като казах, че той е сервира един чудесен „гювеч“ от американски джаз и български фолклор. Милчо избухна в смях, а зрителите аплодираха.

Много запомнящо се музикално събитие се състоя през октомври 1992 г., когато българското оперно сопрано Райна Кабаиванска дойде от Италия, където пееше в „Ла Скала“. Тя изпълни в Софийската опера чудесна програма от любими арии. Сестра ми и зет ми от Калифорния ни гостуваха и си спомням, че стояхме зад вицепрезидента Блага Димитрова. В края на представлението публиката се изправи на крака, дълго аплодира мадам Кабаиванска, докато накрая тя се съгласи да пее на бис. Тя изпълни прекрасната песен „Виля“ от оперетата на Франц Лехар „Веселата вдовица“. Това е моя любима песен и на мен ми беше из-

вестно особеното значение на тази музика за България и София. Залата на операта плувна в емоция; едва ли имаше очи, които не се бяха просълзили. След това бяхме поканени на приема и аз поздравих мадам Кабаиванска на български и ѝ благодарих за незабравимата вечер. Тя веднага отговори: „Помогнете на моя народ.“ Уверих я, че правя всичко по силите си.

През 1992 г. югославската република Македония обяви своята независимост от федерацията. Това събуди подозрения, че Сърбия може да подтикне сръбското малцинство в Северозападна Македония към конфликт. На тази загриженост НАТО отговори с решение за разполагането, като предпазна мярка, на малка военна част в Македония. А каква щеше да бъде българската реакция на македонската независимост? Бях възхитен, когато и президентът Желев, и премиерът Димитров ме увериха, че България ще признае Македония за независима държава. През следващите месеци България позволи на Македония да внася нефт през Бургас, след като ѝ беше отказан достъп до Солун. Двете страни започнаха преговори за сключване на договор за приятелски взаимоотношения.

Въпреки че президентът и премиерът имаха общи възгледи относно Македония, се разтревожих, когато през 1992 г. възникнаха известни различия между канцеларията на президента и Националния координационен съвет на СДС. Аз поддържах приятелски и сърдечни взаимоотношения и с двете страни и дискретно настоявах пред тях да загладят различията си, но моите усилия се оказаха безрезултатни. Разгорещените спорове продължиха няколко седмици и един от сините депутати обяви гладна стачка в палатка пред президентския кабинет, с искане Желев да си

подаде оставката. Политиците от СДС предложиха да посетя палатковия лагер, за да изразя своята подкрепа, което отказах да направя. В края на краищата той се отказа от стачката. За съжаление обаче една от дъщерите на президента Желев сложи край на живота си, очевидно отчаяна от нападките срещу баща ѝ. С Ивон бяхме покрусени и тя поднесе нашите съболезнования лично на Мария Желева.

По същото време възникна друга политическа криза. Една година преди това ДПС се беше присъединило към правителствената коалиция със СДС, очевидно без да поиска политическа компенсация за това, като например министерски постове или промяна в законодателството, от което да се облагодетелстват избирателите на ДПС, както би могло да се случи в западноевропейските демокрации. През лятото на 1992 г. се появиха съобщения, че лидерът на ДПС г-н Ахмед Доган е започнал преговори с премиера Димитров, очевидно в търсене на някаква компенсация за своя електорат, включващ тютюнопроизводители, силно пострадали от западащата икономика. Преговорите продължиха известно време и един ден, когато бях на посещение в Парламента, видях мой познат от СДС и се поинтересувах как вървят преговорите. „Не вървят добре“ – отговори той. „Съжалявам – казах. Надявам се, че ще постигнете компромиси с тях.“ „Компромис? – почти изкрещя той. – Нямаме намерение да правим компромис с тях.“ Опитах се да го убедя, че компромисът е естествена част от управлението в една демокрация. „Компромис не значи компромат“ – казах на български.

Така или иначе, СДС и ДПС не стигнаха до компромис. В края на октомври правителството на СДС изгуби вота на доверие в Парламента, в който ДПС гласува заед-

но с БСП. Тези две партии тогава се споразумяха да образуват коалиция в подкрепа на непартийно правителство с министър-председател г-н Любен Беров. Преди това се бях запознал с уважавания господин Беров, когато беше икономически съветник на президента Желев, и поддържах добри отношения с него.

България не беше единствената страна с ново правителство. В САЩ Уилям Джеферсън Клинтън, младият губернатор на южния щат Арканзас, победи Джордж Буш на ноемврийските избори през 1992 г. Встъпването в длъжност бе определено за 21 януари 1993 г. Помолих информационно-културната секция в посолството да уреди директна телевизионна връзка, за да отразим събитието. Поканих президента Желев, вицепрезидента Блага Димитрова и около 3 дузини други висши служители, включително членове на Конституционния съд, в резиденцията, за да наблюдаваме церемонията. Преводът беше симултантен. Не бях се замислял за това, но българските служители в посолството ме информираха, че за пръв път българите могат да наблюдават как властта се предава от един американски президент на друг. Те бяха впечатлени от церемонията, от реда и цивилизования начин, по който това се извърши. В сравнение с непредсказуемия обрат в българската политика, вероятно на това се гледаше като на пример, достоен за подражание. Вицепрезидентът Димитрова, известна поетеса и важна политическа фигура, седеше до мен и прояви особен интерес към една поема, съчинена и прочетена от афро-американската поетеса Мария Ангелу. Обещах да ѝ предоставя текста и след десетина дни ѝ го изпратих с превод на български.

През следващите месеци българо-американските отношения бяха под знака на войните в Югославия и санк-

циите, които ООН, със силната подкрепа на САЩ наложи на „Югославия“, тоест на Сърбия и Черна Гора, остатъчните членове на югославската федерация. В края на 1992 и началото на 1993 г. бушуваше война в Босна и в Хърватия, заплашваща да се прехвърли и в Македония. Европейският съюз и Обединените нации по пътя на преговорите се опитваха да прекратят военните действия и жестокостите. Санкциите целяха да лишат воюващите страни от такива важни стоки, като бензин, нефт, оръжия и амуниции. От друга страна обаче, те прекъснаха международната търговия между Южна и Източна Европа през Белград – железопътен, речен, шосеен и въздушен транспортен възел. Търговията и икономиките на България, Гърция и Македония, Румъния и Турция бяха неблагоприятно повлияни от тези санкции. Българските тирове, които обикновено изнасяха земеделски продукти през Белград, бяха принудени да заобикалят Сърбия по тесни пътища през Румъния до Будапеща. Това отклонение, удължаващо разстоянието и времето, беше и по-скъпо и в резултат излагаше на риск нетрайните товари, каквато е земеделската продукция.

С премиера Беров се срещнахме няколко пъти, за да обсъдим ефекта от санкциите върху българската икономика. Аз предадох неговата позиция на Държавния департамент и потърсих начини за облекчаване на неблагоприятните ефекти от санкциите. Например предложих начини за ускоряване на трафика през Румъния, но трябва да признаем, че резултатът беше нищожен. Митническата служба на САЩ подари две бързоходни моторници на българските митници, за да се подобри изпълнението на санкциите по река Дунав (макар че имаше един случай, когато капитанът

на сръбски шлеп отказа да се подчини на българските власти и заплаши, че ще стреля срещу всеки прекрачил борда на шлепа).

В края на 1992 и началото на 1993 г. западните медии често съобщаваха за нарушения на санкциите от страна на съседите на Сърбия. Някои от тези съобщения засягаха България и аз поисках от колегите си в посолството открито да наблюдават железопътния и шосейния трафик през сръбската граница. Информирахме Вашингтон, че няма никакви индикации за официални нарушения от страна на България. Разбира се, някои частни лица сигурно са прекарвали контрабандно през границата малки количества бензин или други забранени стоки от списъка, но това не можеше сериозно да подкопае ембарговия режим.

Въпреки че се опитвах да помагам, да бъда отзивчив към протестите на министър-председателя и потвърдих с документи, че България официално се придържа към ембаргото, не успях да убедя Вашингтон да осигури компенсация за високата цена, която българската икономика плащаше срещу налагането на санкциите. Господстващата политика във Вашингтон беше, че всички членове на ООН трябва да ги налагат самостоятелно, без изключение. Различията между София и Вашингтон неизбежно се отразиха на тона на двустранните отношения, но като цяло той остана приятелски. Вече през пролетта на 1993 г. обаче, на излизане от една среща с премиера, усетих, че въпросите на журналистите към мен бяха по-остри и с по-критичен тон, отколкото половин година по-рано.

Вътрешният министър също така постави под съмнение предишното решение да се върнат земята и сградите,

използвани от ДС, на Американския колеж в София. Въпреки че решението не се преразглежда, върху колежа бе упражнен известен натиск през следващите месеци и години. Паспортният контрол на летището също се затегна, а аз се притесних, когато без очевидна причина полицаи бе насочил оръжието си срещу един служител на посолството, който изпращал своята приятелка една вечер до дома ѝ.

През април 1993 г. Президентът Желев беше поканен да присъства на откриването на Музея на холокоста във Вашингтон. Няколко еврейски организации отговаряха за събитието, на което бяха поканени да присъстват 11 държавни глави. Освен на церемонията по случай откриването на музея, чуждите официални лица бяха поканени на прием в Белия дом и на среща с новия американски президент Бил Клинтън. Аз придружавах Желев.

Първото събитие бе приемът в Белия дом, на който бяха поканени 11-те чужди гости заедно с някои високопоставени американски официални лица, сред които секретари по отбраната, държавният секретар, както и американските посланици в страните на гостите и посланиците на тези страни в Щатите. По време на приема чуждите президенти и премиери бяха канени един по един на кратка среща с президента Клинтън. Подобна програма бе голямо предизвикателство за протокола, но в крайна сметка всеки един чуждестранен лидер успя да се срещне с новия американски президент.

На следващия ден се изправих пред дипломатическа криза. Заместникът ми в София, Мери Ан Пийтърс, която в мое отсъствие заемаше длъжността *шарже д'афер*, се обади по телефона, за да ми съобщи, че българските медии

са разгласили, че президентът Желев е бил пренебрегнат от правителството на САЩ. Тъй като България била спасила своите евреи от депортация в нацистките лагери на смъртта, Желев трябвало да бъде настанен редом до „праведните неевреи“ на церемонията, но тази чест не му била оказана. В резултат медиите съобщили, че Желев ще бойкотира откриването на Музея на холокоста.

Както споменах по-горе, за встъпителната церемония отговаряха няколко еврейски организации, а не американското правителство. Но подобно разграничение със сигурност би се загубило в разбираемото възмущение, което преобладаваше в българските медии.

Тъй като на следващата сутрин преди церемонията в музея Желев трябваше да се срещне с вицепрезидента Ал Гор, аз незабавно телефонирах на съветника на Ал Гор по външна политика – бивш колега от Дипломатическата служба и мой познат, за да обясня дилемата. „Изпратете меморандум до вицепрезидента, с който да изясните проблема и да го посъветвате как да се обърне към Желев“ – ми даде съвет той. Моят меморандум информира вицепрезидента за незачитането на Желев от протокола, за реакциите на българските медии и за решението на българския президент да бойкотира встъпителната церемония по случай откриването на Музея на холокоста. Разказах за принципната позиция, която българският народ е заел по време на Втората световна война – да защити еврейската общност в страната, и предложих на Ал Гор да изрази съжаление за станалата грешка и да убеди Желев да присъства на церемонията.

На следващия ден Ал Гор започна срещата си с Желев, като каза, че съжالياва, че някои американци не са би-

ли запознати с героичната постъпка от българска страна за спасяването на евреите в страната от изстребване по време на войната. „Но аз зная за това – каза Ал Гор. – И когато представя президента Клинтън на церемонията след един час, ще съобщя на американския народ какво е направила България, за да спаси еврейските си граждани.“ Президентът Желев се усмихна и каза: „Тогава трябва да дойда.“

След събитията във Вашингтон Желев замина за София, а аз се присъединих към няколко други американски посланици в източноевропейски страни, за да направим обиколка в няколко големи американски града. Срегнахме се с водещи бизнесмени в градове като Чикаго, Кливлънд, Питсбърг и Ню Йорк, за да рекламираме възможностите за търговия в страните, в които бяхме назначени. С търговското ми аташе, Джон Фогараси, показахме много атрактивни диапозитиви за България и обяснихме какви са възможностите за бизнес и инвестиции там. Накратко след това подчертах, че в България има високообразована работна ръка с пазар на труда, изгоден за инвеститорите, че разположението на страната е недалеч от Русия и Близкия изток и че посолството и аз лично сме подготвени да подпомогнем американските търговци и инвеститори, които биха желали да правят бизнес в България. Нашите усилия не пожънаха директен резултат, но вярвам, че посяхме семена, които по-късно дадоха плодове.

Не мога да не отбележа един скъп спомен от честването на Деня на светите Кирил и Методий – 24 май 1993 г. С Ивон бяхме поканени на тържвството пред Националната библиотека, което щеше да бъде последвано от прием по обяд в чест на краля и кралицата на Испания, които бяха на

официално посещение в София през този ден. Ивон беше със стилна лятна шапка, която да я предпазва от силното слънце пред библиотеката, и с официално облекло за представянето ни на кралското семейство. Празнично облечени момче и момиче на около 10 години – той в тъмносин блейзър и с очила, които му придаваха сериозен вид, а тя с красива рокля в чест на деня на азбуката – се приближиха до Ивон и момчето учтиво запита на български: „Вие ли сте принцесата на Испания?“ Ивон се усмихна очарована и каза, че за съжаление не е.

През май 1993 г. заедно с българския министър на отбраната бяхме поканени в Гармиш, Германия, за откриването на Центъра за стратегически проучвания „Джордж Маршал“. Той беше създаден от Американския департамент по отбраната, за да изгради едни нови взаимоотношения с бившите комунистически страни след края на Студената война. Центърът „Маршал“ се намираше на мястото на бившия Руски институт, където американските дипломати и особено военните аташета преди разпадането на Съветския съюз изучаваха руски език, преди да бъдат назначени в Москва или в Ленинград. Центърът е кръстен на американския държавен секретар и бивш генерал, създателя на Плана „Маршал“ за подпомагане на разкъсаната от война Европа и единствения генерал, който някога е бил номиниран за Нобелова награда за мир. Центърът „Маршал“ е училище, където военни офицери и цивилни лица от бившите комунистически страни могат да се запишат на курсове за това, как се управляват отбранителни структури на демократични правителства.

Не можах да пътувам до Гармиш за официалното откриване, но скоро Държавният департамент ми предложи

да отида там след края на моята мисия в София през септември, като „пребиваващ дипломат“. Пътувах до Гармиш през лятото, бях впечатлен от плановете на центъра и се съгласих да приема предложената ми мисия.

С Ивон устроихме още един голям прием по случай националния ни празник през 1993 г. Избрахме деня за събитието да бъде петък, 2 юли, тъй като 4 юли беше неделя. Този път времето бе чудесно за прием в градината на резиденцията. Почти 600 гости ни уважиха с присъствието си и ни поднесоха своите добри пожелания. Нашият приятел, художникът Генко Генков, обаче едва не бе върнат от охраната на входа заради „артистичното“ си облекло.

Запазихме двете тенти, опънати в градината по случай приема още една седмица – за сватбеното тържество на нашия български кумец Панчо Малезанов. Преди това участвахме с Ивон като кумове в сватбената церемония в катедралата „Св. Александър Невски“, водена от приятеля ни, отец Грозев. Отецът се присъедини и към тържеството, а аз имам негова снимка, как се опитва да сложи моята сламена шапка. Ивон поръча и сватбена торта на няколко етажа, американски стил, като това беше един интересен чуждестранен щрих към традиционното българско сватбено тържество.

През август 1993 г. новият Американски културен център на булевард „Витоша“ отвори врати с любезното съдействие на вицепрезидента Блага Димитрова, която беше почетен официален гост. Церемонията бе прекъсната от дъждовна буря, но българските ми приятели ме увериха, че дъждът носи късмет. Центърът беше още една от целите, които исках да постигна по време на моя

мандат. Състоеше се от библиотека с американски книги, голяма зала за лекции, за прожектиране на филми и други презентации, както и офиси за информационните и културни секции към посолството. Това съоръжение бе най-после официално признато от българското правителство, като по този начин приключи битката между посолството и бившите комунистически власти за библиотеката и витрините в сградата на посолството ни – нещо, което е включено в мемоарите за първата ми мисия в България. Центърът даваше и по-адекватен отговор на открития и ентузиазизиран интерес към Америка, който българските граждани проявяваха и можеха да проявяват в демократична България.

Вечерта след приема в зала „България“, американският композитор Лало Шифрин представи европейската премиера на едно от своите музикални произведения. Беше една звездна вечер, като сред публиката имаше много известни български официални лица и персони. След композицията на Шифрин оркестърът засвири прекрасния марш на американския композитор Джон Филип Соуза „Американският флаг завинаги“. Никога няма да забравя българския барабанист в дъното на оркестъра, който носеше американска каубойска шапка по време на изпълнението на марша.

Отварянето на Културния център бе началото на края на моята тригодишна мисия в България. За мен бе изключителна чест, когато наскоро след това президентът Желев ме удостои с орден „Стара планина“. Красивият медал заема почетно място във витрината в хола ни. Последва обичайният кръг от прощални дипломатически вечери и приеми. Моите колеги чуждестранни посланици ми подариха

традиционната сребърна табакера, както и една прекрасна картина на селско момиче от Родопите, която нашата добра приятелка Дора Бонева ни нарисува за спомен. А като личен подарък госпожа Бонева също така ни направи и портрети.

Освен любезните и мили прощални приеми, които нашите колеги дипломати и българските официални лица дадоха, с Ивон искахме лично да се сбогуваме с колкото се може повече от българските ни приятели, които бяхме срещнали в страната. Искахме да изкажем благодарността си за гостоприемството и любезността, които ни бяха оказани където и да бяхме отишли. Поканихме 400 гости на прием в хотел „Шератон“ и бяхме поразени от отзвук. Редицата от гости, които искаха да ни поздравят, се проточваше от балните зали, през входа, та чак до паркинга. Те бяха дошли от Пловдив, Варна, Кубрат, Кърджали и Джебел, като споменавам само една малка част от градовете извън София. Валентина Иванова предаде поздравите от Приятели на САЩ от Кърджали. Любо и Марияна Клисурови дойдоха от Варна. И с типичните за българите гостоприемство и приятелско отношение, много от тях носеха подаръци, въпреки че нито бяхме помолили за такива, нито ги очаквахме. Отец Грозев донесе българска Библия; кметът на Джебел донесе килимче от козя козина и един килограм тютюн „Джебелска басма“; други носеха български книги, творби на изкуството, както и много, много цветя. Трябваше да инструктираме компанията, която отговаряше за опаковането на нещата ни, да направи още един кош, в който да сложим подаръците от приема. За нас обаче приемът беше серия от емоционални сбогувания. Заминавахме си от България, но

отнесохме част от нея със себе си, а оставихме частица от нас.

Премиерът Беров и госпожа Берова устройха една много мила уединена вечеря за нас в комплекса Бояна. А вечерта преди заминаването ни президентът и госпожа Желева ни поканиха в тяхната резиденция в Бояна. Бяхме само петима на вечерята – Желеви, ние и нашата приятелка Илиана Сараулева, преводачката на президента. Преди вечеря гледахме интервюто на Желев, както и моето на български по телевизията. Ръкопляскахме и на двете, а по-късно един приятел българин ми направи комплимент, че говоря „чист“ български, без „сърбизми“. Слушайки собствения си глас по телевизията, обаче останах изненадан колко е силен американският ми акцент, дори след три години престой в България.

На следващия ден, 5 септември 1993 г., с Ивон се завърнахме в Америка, официално приключвайки посланическата си мисия. Отидохме на сватбата на един от синовете ни и посетихме родителите си в Калифорния преди тайно да се измъкнем обратно за София през ранния октомври, за да вземем двете си кучета, които бяхме оставили на грижите на жените в резиденцията, както и колата ни, с която отидохме до новото ми работно място в Центъра „Маршал“ в Гармиш, Германия. Карахме до Видин, след което взехме ферибота до Калафат, Румъния. Изпитах затруднение да открия къде трябва да пресека румънско-унгарската граница, както и не успях да намеря нито един румънец, който да говори на някой от езиците, които говорех – български, английски, немски, сръбски, френски и испански. За щастие попаднахме на български автомобил на една бензиностанция късно вечерта и една учтива

българка ме позна и каза на български: „Господин посланик, винаги съм искала да се срещна с Вас!“ Бях страшно доволен, че я срещнах, защото ми даде ясни инструкции къде да пресека границата. И така приключи българската ни одисея, или поне за момента.

Най-просто казано, трите години, които прекарахме с Ивон в София от 1990 до 1993 г., когато бях посланик в България, бяха най-хубавите три години в живота ни. Споделихме надеждите на българите, които бяха еуфорично настроени за бъдещето на демокрацията и икономическата промяна, както и част от загрижеността им. Станахме участници в един вълнуващ период на динамична промяна. Българите отвориха богатата си култура, градовете си, домовете си и сърцата си пред нас. Създадохме една дълбока и трайна любов към българите и красивата им страна.

Като посланик, моето основно задължение бе да провеждам американската външна политика и да преследвам интересите на моята страна в дипломатическите отношения с България. С много малко изключения, тази задача бе приятна и лесна, тъй като американската политика и интереси бяха да насърчават и подкрепят прехода на България към демокрация и икономически реформи – онова, което повечето български политически лидери и граждани казваха, че искат. Убеден съм, че Съединените американски щати бяха едни от най-добрите чуждестранни приятели на България по онова време.

Българската външна политика и интереси също правеха задачата ми лесна. Във време, когато Югославия загъна в ужасни войни и етнически конфликти, България измина политически преход без почти никакво насилие, въз-

станови добрите взаимоотношения между етническите си групи и установи приятелски връзки със съседните страни.

Общо взето, това беше забележит елен и паметен период, който ще ценим високо до края на живота си.

ЕПИЛОГ

От октомври 1993 до февруари 1995 г., в продължение на 18 месеца бях назначен като „пребиваващ дипломат“ в Центъра „Джордж Маршал“ в Гармиш, Германия. Както посочих по-горе, Центърът беше създаден от Американския департамент по отбрана и германското правителство на мястото на бившия Руски институт. Целта на Центъра беше да изкове нови взаимоотношения с бившите комунистически държави чрез осигуряването на училище, където военни офицери и правителствени лица от тези страни могат да научат как да създават и ръководят отбранителни структури в условията на демокрациите, които бяха заместили старите комунистически режими.

Когато пристигнах през октомври 1993 г. в Центъра „Маршал“ все още течеше процес на организация. През следващите месеци неговите три елемента бяха създадени: Колеж за стратегически проучвания, конферентен център, както и продължаващото да съществува езиково училище, където се преподаваха руски и други езици на страни от стария комунистически лагер. Програмата на колежа включваше такива предмети, като системи за създаване на качествен военен персонал, отбранителен бюджет, история на Студената война, развитие на военната стратегия и оръжия, международни отношения и други. Факултетът привлече опитни професори и военни офицери от американските, британските, германските, руските и натовските военни училища, а изтъкнати лектори изнасяха презентации на различни теми. Всички лекции бяха симултантно превеждани на английски, немски и руски. Всички разходи

на студентите, включително и пътуването до и от Гармиш, храната, подслонът, а и стипендия, бяха осигурени от американското и германското правителство.

През първите 9 месеца с коменданта на колежа, американски морски полковник, пътувахме до 20 различни държави – от Албания до Казахстан, от Туркменистан до Русия и Естония, набирайки студенти за първия клас в колежа. В посетените столици се срещнахме с началници на генерални щабове, служители от отбраната, както и със служители на американски посолства, очертавайки характеристиките на студентите, които се надявахме да бъдат изпратени в Центъра „Маршал“: военни офицери или граждански служители от ранга на полковник или полковници, които заемат отговорни постове и които имаха изгледи да бъдат повишени на още по-отговорни позиции в бъдеще. С други думи, поканата за петмесечно обучение в Гармиш, безплатно за изпращащото правителство, нямаше да бъде възнаграждение за минали заслуги или пост, а инвестиция в бъдещето.

При едно пътуване до Унгария, България и Албания с полковника посетихме София в началото на 1994 г. и се срещнахме с началника на Генералния щаб, като го поканихме да определи двама курсанти за първия клас на колежа, който щеше да започне заниманията през август. Двама отлични участници дойдоха от България.

Останах в Центъра „Маршал“ до февруари 1995 г., когато взех решение да се пенсионирам от Дипломатическата служба, за да помогна на Ивон в грижите за възрастните ѝ родители. Живяхме една година до Вашингтон, преди да се преместим в Гетисбърг, Пенсилвания. Там си построихме къща, която напълнихме с произведения на изкуството и

спомени от България и другите ни дипломатически мисии. Направих една синя улична табела, приличаща на онези от улиците на София, с думите: улица „Велико Търново“, изписани на български – там където се намираше американската резиденция в София. Окачих табелата на едно дърво близо до алеята пред къщата ни. Българите, които идваха на гости, незабавно се снимаха до нея. Домът ни веднага стана известен сред нашите български приятели като „къща България“. В продължение на няколко години организирахме концерти в Гетисбърг на български студенти от музикалния колеж „Джулиърд“ в Ню Йорк. Направихме и една изложба на българската ни колекция като част от „посланическите серии“ в Гетисбърг колидж, като нашият приятел, посланик Филип Димитров, произнесе реч.

Няколко години бях председател на Асоциацията „Приятели на България“ във Вашингтон. Опитвахме се да бъдем полезни и в услуга на България и Българското посолство във Вашингтон. Често се срещаме с официални гости. През 1997 г., работейки над проекта „Надежда“ и с Валентина Иванова и клуба „Приятели на САЩ“ в Кърджали организирахме изпращането на лекарства на стойност 1 милион долара, за да облекчим дефицита им по това време в България.

От 1998 до 2003 г. работех на непълен щат, като консултант към Американския държавен департамент. Докладвах на посланик Ричард Шифтър за проекти на Инициативата за сътрудничество в Югоизточна Европа (SECI). С моя колега Глен Ливайн пътувахме често през тези години до 12-те членове на SECI, включително и в България. Насочихме се главно към подобряването на тировия транспорт в Югоизточна Европа, насърчавайки 12-те страни да

либерализират и хармонизират гранично-пропускателните стандарти и документацията, свързана с тях в региона. Помогнахме за създаването на „PRO“ (професионални) комитети в тези страни, включващи официални лица и представители на бизнеса, които можеха да лобират за подобряване на гранично-пропускателните процедури. През септември 1998 г. в София беше създаден регионален форум на националните ПРО-комитети, наречен SECIPRO.

Едно от личните ми усилия беше насочено към това, да подкрепям построяването на мост над Дунав при Видин, или ако това не стане, за подобряването на фериботната линия Видин – Калафат. Често повдигах тези въпроси пред румънските транспортни власти и прекарах доста време да изучавам фериботните операции във Видин, за да докладвам на посланик Шифтър.

След като се повдигна въпросът за членството на България в НАТО през 2002 г., писах писма до американски сенатори, като ги приканих да подкрепят членството на България. Бях щастлив, когато България беше поканена да се присъедини към Пакта през пролетта на 2003 г. и веднага изпратих едно ентузиазизирано поздравително писмо до българския посланик във Вашингтон Елена Поптодорова, както и на външния министър Соломон Паси, който пръв бе предложил идеята за членството 12 години по-рано.

През август 2003 г. се преместихме да живеем във Флорида. Следващия месец с Ивон пътувахме до София, за да отбележим стогодишнината от установяването на българо-американските дипломатически отношения. Присъединихме се към други бивши американски посланици в България, както и към бивши български посланици в Америка в една прекрасна серия от церемонии, срещи, приеми и кул-

турни събития. Президентът Първанов любезно връчи медали на бившите американски посланици по повод събитието, а посланик Пардю връчи ордени на бившите български посланици, които са изпълнявали мисии във Вашингтон. Имахме късмета да се срещнем със стари приятели, както и да създадем нови приятелства, да осъществим носталгични пътувания до места, където винаги ще се чувстваме „вкъщи“.